

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
katedra českého jazyka a literatury

Vývoj narativu Kráska a zvíře v české tvorbě
bakalářská práce

Autor: Aneta Poláková

Studijní program: B7310 Filologie

Studijní obor: Jazyková a literární kultura

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Jelínek, Ph.D.

Oponent práce: Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Aneta Poláková

Studium: P19K0224

Studijní program: B7310 Filologie

Studijní obor: Jazyková a literární kultura

Název bakalářské práce: Vývoj narativu Kráska a zvíře v české tvorbě

Název bakalářské práce AJ: The Evolution of the Beauty and the Beast narrative in Czech works

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude zabývat otázkou vývoje narativu "Kráska a zvíře" a jeho pojetím českými autory. Cílem je najít jeho podstatu a akcentovat odlišnosti napříč lety a v kontextu kulturních změn, s přihlédnutím k cizojazyčným inspiračním zdrojům. Zkoumána bude především práce s motivy a jejich řazením, konstrukce postav, vztah k dobovému diskursu a stylové zakotvení. Pozornost bude věnována vybraným dílům literární, dramatické i filmové tvorby. Praktická část bude pojata jako mezigenerační projekt v podobě prezentace ukázek z děl a následné diskuze o tématu.

BETTELHEIM, Bruno. Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době. Vydání druhé, upravené. Praha: Portál, 2017. NOVÁKOVÁ, Luisa. Proměny české pohádky: k historii žánru ve čtyřicátých letech dvacátého století. Brno: Masarykova univerzita, 2009. PROPP, Vladimír Jakovlevič. Morfologie pohádky a jiné studie. Jinočany: H & H, 2008. ŠUBRTOVÁ, Milena a kol. Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010. Brno: Masarykova univerzita, 2011. TATAR, Maria. Beauty and the Beast: Classic Tales about Animal Brides and Grooms from Around the World. Penguin Books, 2017.

Zadávací pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Jelínek, Ph.D.

Oponent: Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 12.11.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Vývoj narativu Kráska a Zvíře v české tvorbě* vypracovala pod vedením vedoucího závěrečné práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Jiřímu Jelínkovi, Ph.D. za odbornou pomoc, trpělivost a cenné rady.

Anotace

POLÁKOVÁ, Aneta. Vývoj narativu Kráska a zvíře v české tvorbě. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2024. 52 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se bude zabývat otázkou vývoje narativu "*Kráska a zvíře*" a jeho pojetím českými autory. Cílem je najít jeho podstatu a akcentovat odlišnosti napříč lety a v kontextu kulturních změn s přihlédnutím k cizojazyčným inspiračním zdrojům. Zkoumána bude především práce s motivy a jejich řazením, konstrukce postav, vztah k dobovému diskursu a stylové zakotvení. Pozornost bude věnována vybraným dílům literární, dramatické i filmové tvorby. Praktická část bude pojata jako mezigenerační projekt v podobě prezentace ukázek z děl a následné diskuze o tématu.

Klíčová slova: narativ, pohádka, Kráska a Zvíře, Beneš Method Kulda, Václav Říha, František Hrubín, Juraj Herz, Daniel Špinar, Milada Motlová, Jiří Žáček

Annotation

POLÁKOVÁ, Aneta. The Evolution of the Beauty and the Beast narrative in Czech works. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2024. 52 pp. Bachelor Degree Thesis.

The Bachelor thesis examines the development of the "Beauty and the Beast" narrative and its treatment by Czech authors. The aim is to find its core features and underline the differences over the years and in the context of cultural changes, taking into account foreign language sources of inspiration. The study focuses particularly on the motives, sequencing of the story, the construction of characters, and its relation to the discourse of period and contexts of stylistic choices. Attention is paid to selected works of literary, dramatic and film production. The practical part is conceived as an intergenerational project consisting of a presentation of excerpts from the works and a subsequent discussion of the topic.

Keywords: narrative, fairy tale, Beauty and the Beast, Beneš Method Kulda, Václav Říha, František Hrubín, Juraj Herz, Daniel Špinar, Milada Motlová, Jiří Žáček

OBSAH

ÚVOD.....	10
1 TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1.1 Historie pohádky Kráska a Zvíře.....	11
1.1.1 Zařazení pohádek se zvířecím ženichem.....	13
1.1.2 Jeanne-Marie Leprince de Beaumont.....	15
1.1.3 Přístup Beaumontové k pohádce, zdroje a motivace.....	15
1.1.4 Rozbor pohádky z pohledu hlubinné psychologie.....	16
1.2 Počátky pohádky v české literatuře.....	18
1.2.1 Počátky.....	18
1.2.2 19. století.....	18
1.2.3 20. století.....	19
1.2.4 21. století.....	22
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	24
2.1 Vytyčení děl.....	24
2.1.1 Inspirační zdroje českých autorů.....	24
2.2 Rozbor.....	25
2.2.1 Stylové zakotvení.....	25
2.2.2 Chronotop.....	26
2.3 Řazení a proměna motivů.....	28
2.3.1 Růže.....	31
2.4 Hlavní postavy a jejich vývoj.....	31
2.4.1 Kráska.....	33
2.4.2 Zvíře.....	33
2.4.3 Otec.....	35
2.4.4 Sestry.....	37
2.4.5 Paralelní dějové linie.....	39
3 PROJEKTOVÁ ČÁST.....	44
3.1 Multigenerační projekt Kráska a Zvíře.....	44
3.1.1 Cíl a cílová skupina.....	44
3.1.2 Propagace.....	44
3.1.3 Finanční stránka projektu.....	45
3.1.4 Program.....	45
3.1.5 Zhodnocení akce.....	47

ZÁVĚR	48
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	49
OSTATNÍ ZDROJE	52

PŘEHLED OBJEKTŮ

Tabulka 1 – Přehled postav v adaptacích pohádky Kráska a Zvíře	32
Obrázek 1 - Skládání zrcadla	46
Obrázek 2 – Přednáška	47

ÚVOD

V bakalářské práci se budu zabývat vývojem narativu Kráska a Zvíře v české tvorbě. Motivací k volbě tohoto tématu bylo opakované setkání s knihami klasických pohádek od zahraničních autorů, jejichž zpracování dle mého soudu dostatečně nenaplňovalo morální ponaučení a symboliku pohádek. Přitom jsou pohádky jedním z prvních žánrů, s nimiž se dítě setká a jsou pro něj formující. Z tohoto důvodu jsem si začala klást otázku ohledně zpracování pohádek českými autory.

V kontextu mé zkušenosti vycházím v této práci z předpokladu, že narativ pohádky Kráska a Zvíře se v průběhu let neustále proměňuje a dochází ke změně jeho významu. Současně se domnívám, že se dětský čtenář v současné době setká spíše se zahraničními adaptacemi než s těmi českými.

Pro zkoumání narativu využiji autorů literární tvorby, konkrétně děl Tři bílé růže od Beneše Methoda Kuldy (1874), Lidka od Václava Říhy (1921) a Kráska a Zvíře od Františka Hrubína (1968). Dále využiji divadelní scénář Františka Hrubína (1970) a inscenaci Národního divadla Kráska a Zvíře v režii Daniela Špinara (2021). Z audiovizuální tvorby přihlédnu k filmové adaptaci Panna a Netvor od Juraje Herze (1971). Tímto výběrem adaptací pokryji časovou osu od konce 19. století až po současnost, zároveň budou vzata v potaz díla napříč uměleckým spektrem.

První kapitoly práce jsou věnovány vzniku pohádky Kráska a Zvíře a jejímu zařazení. Následuje historický kontext vývoje pohádky v českých zemích, jež uvádí rozebíraná díla výše uvedených autorů do souvislostí. Dále již následuje samotná komparace děl z hlediska stylového zakotvení, chronotopu, motivů a konstrukce postav.

Přínosem této bakalářské práce je mezigenerační projekt zaměřený na podporu četby dětem, jehož cílem je zároveň rozvinout zájem dospělých o literaturu a její kvalitu. Projekt je koncipovaný pro uzavřenou skupinu dětí a rodičů mateřské školy Muška v Praze 10 Petrovicích.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Historie pohádky Kráska a Zvíře

Původ lidových pohádek je všeobecně těžko dohledatelný a jinak tomu není ani v případě pohádky Kráska a zvíře. Nicméně Jerry Griswold¹ a Bruno Bettelheim² se shodují na tom, že jedno z prvních děl nesoucích motivy Krásky a zvířete lze dohledat již v antickém příběhu *Erós a Psýché* z roku 150 n. l. Mýtus je součástí díla *Metamorfózy*, známější pod názvem *Zlatý osel*.

Následující text je převyprávěním příběhu Erós a Psýché, zpracovaného Eduardem Petiškou, který řecké báje a pověsti zpracoval do podoby vhodné pro dětského čtenáře.

Mýtus vypráví o Psýché, nejkrásnější ze tří sester, kterou pro její krásu uctíval lid jako bohyni. To se nelíbilo bohyni Afroditě, která byla tímto zapomenuta a její chrámy chátraly. Poslala tedy svého syna Eróta, aby Psýché zasáhl svým šípem, a přivodil jí tak nešťastnou lásku, pro kterou když se bude trápit, lid se od ní odvrátí. Erós však matku neposlechne a místo toho si ji skrze věštbu nechá poslat do svého zámku jako svou manželku. Podle věštby jí otec nechá vystrojit hostinu a Psýché se oblečená do pohřebního roucha vydává na vrchol skály. Od té doby žije v přepychovém zámku, kde má, na co si pomyslí. Vrátit se k rodině ani spatřit manžela však nesmí.

Po nějaké době Psýché umluví Eróta, aby povolil jejím sestřím návštěvu. Ty jí navštíví celkem třikrát. Když vidí, jak blaženě a v přepychu jejich sestra žije, probudí se v nich závist. Psýché dala Erótovi slib, že nic o svém manželovi neprozradí. Avšak závistivé sestry vyděsí Psýché výmysly o tom, že jejím manželem má být strašlivý drak, a poradí jí, jak ho zabít.

Vyděšená Psýché sestry poslechne a s nožem v ruce si na něj v noci posvítí lampou. Rozpálený olej z lampy však Eróta zraní a než se překvapená Psýché k čemukoli odhodlá, odlétá za svou matkou Afroditou. Ta se jí rozhodne potrestat. Nešťastnou Psýché, která bloudí po světě a hledá Eróta, si nechá přivést a uloží jí celkem čtyři úkoly. S prvním úkolem – rozdělit do ošatek pšenici, ječmen, proso, mák, hrách, čočku a boby, jí pomohli mravenci, kterým se jí zželelo. Jak zvládnout druhý úkol – přinést chomáč

---

¹ GRISWOLD, Jerry. *The Meanings of "Beauty and the Beast"*. Kanada: Broadview press, 2004. str. 15

² BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017. str. 371

zlaté ovčí vlny, jí poradil rákos. Třetí úkol – nabrat vodu z černého pramene, za ní splnil orel. Jak se dostat do říše stínů, aby mohla splnit poslední úkol – donést léčivou mast z říše stínů, jí poradila kamenná zeď. Psýché však neuposlechne příkazu krabičku s mastí neotvírat a pohlcena spánkem smrti „klesla na zem jako mrtvá“³. Ze spánku jí zachránil Erós, který jej z ní snal.

Afrodita však odmítala vzít Psýché na milost. Slitovala se, až když se za ni přimluvil samotný Zeus, vládce bohů. Následně byla Psýché učiněna nesmrtelnou a uzavřela s Erótem sňatek.⁴

Autor mýtu, římský řečník a filozof, Lucius Apuleius měl pak podle Griswolda ale vycházet z daleko starších příběhů se zvířecím ženichem, tradovaných v asijských a afrických zemích. Tyto příběhy byly později zaznamenány v Pančatantré, sbírce povídek psaných v sanskrtu. Mýtus o Erósovi a Psýché se začal následně v tištěné formě šířit po Evropě. Tvorba příběhů o Krásce a zvířeti následně vznikala především na základě lidového vyprávění onoho mýtu.⁵

Tímto způsobem příběh doputoval do Francie, kde se v 17. století stal jednou ze salónních pohádek, šířených v aristokratických kruzích. Takovéto šíření příběhů vedlo ke vzniku dalších jednotlivých modifikací a dalo za vzniknout francouzským pohádkám. Cílovou skupinou však byli stále dospělí. Pozornost k dítěti se začala poutat až v 18. století, kdy spolu s osvíceneckými myšlenkami vzešlo uvědomění specifických nároků dítěte na vzdělání a výchovu.

Řada salónních pohádek v té době vycházela již i knižně. Jedním z nejčteněji zmiňovaných autorů v odborné literatuře je Charles Perrault, jehož pohádková vyprávění sepsaná v *Contes de ma Mère l'Oye* z roku 1697 posloužila jako základ mnohým adaptacím pro dětskou literaturu.⁶ Perraultův přínos konkrétně pohádce Kráska a Zvíře je dle Griswolda v salónní pohádce *Riquet à la Houppe*, jež obsahuje sbírka *Histoires ou contes du temps passé*, z roku 1697. Griswold jej popisuje takto: „Příběh krásné (ale neinteligentní) dívky, kterou ošklivý (ale vtipný/duchaplný) princ přemluví, aby si ho vzala. Slibuje, že pokud za něj zůstane rok vdaná, dostane inteligenci; tato podmínka

---

³ PETIŠKA, Eduard. *Staré řecké báje a pověsti*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. Str. 127

⁴ tamtéž str. 119–127

⁵ GRISWOLD, Jerry. *The Meanings of "Beauty and the Beast"*. Kanada: Broadview press, 2004. str. 15–16

⁶ ČEŇKOVÁ, Jana. „Vznik a vývoj žánrové struktury literatury pro děti a mládež“. In ČEŇKOVÁ, Jana a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. str. 13

je splněna, a když svůj dar dostane, její manžel se jí jeví jako „nejhezčí muž na světě“.⁷ Hodnota, kterou Perrault přikládá kráse i vtipu (inteligenci), připomíná, jak jsou tyto dvě vlastnosti stejně ceněny.⁸ Za zmínku také stojí jméno baronky d'Aulnoy a její sbírka *Les contes des fées* z let 1697–98. V této řadě sbírek se nachází celá řada příběhů se zvířecím ženichem. Nejpodobnější Krásce a Zvířeti je pak *Le Mouton*.⁹

První známky ukotvení příběhu přišly v roce 1740, s románovým zpracováním Gabrielle de Villeneuve. Právě ona byla tou první, kdo použil název Kráska a zvíře, v originále pak *Belle et la Bête*. Její rozsáhlý román je však zásadní nejen z hlediska názvu, jež se uchytil až do dnešních dob, ale zejména proto, že je považován za první moderní verzi příběhu. Vydán byl ve sbírce *Contes marins ou la Belle Américaine*, v roce 1740.¹⁰

Krokem druhým, který navždy změnil vnímání jak pohádky takové, tak i konkrétně pohádky Kráska a zvíře, bylo zpracování příběhu do verze vhodné pro dětského čtenáře. Příběh se stal v tomto podání natolik úspěšným, že je tato verze považována za definitivní. Přestal být vnímán jako příběh pro dospělé, ale naopak jako součást primárně, v té době vznikající, dětské literatury. Tento počín má na svědomí Jeanne-Marie Leprince de Beaumont. Ta poprvé příběh vydala v roce 1756 v knize *Le Magasin des enfans, ou dialogs entre une sage gouvernante et plusieurs de ses élèves de la première division*.¹¹ Její příběhy měly vzdělávací charakter a byly určené mladým aristokratickým dívkám ve věku mezi 5 až 13 lety.

Přestože v následujících letech pak de Beaumontová pohádku sama přeložila do anglického jazyka (časopis *The Young Misses Magazine*, 1759), byl příběh následně dále ostatními autory upravován.¹²

1.1.1 Zařazení pohádek se zvířecím ženichem

Podoby zvířete se v různých kulturách liší. V Číně jde o hada, v Turecku o prase, na Filipínách o opici, ve Skotsku jde o býka. Základní téma příběhu je však všude stejné.

---

⁷ GRISWOLD, Jerry. *The Meanings of "Beauty and the Beast"*. Kanada: Broadview press, 2004. str. 69

⁸ tamtéž str. 68

⁹ tamtéž

¹⁰ ŠRÁMEK, Jiří. *Panorama francouzské literatury od počátku po současnost*, 1. vyd. Brno: Host. 2012. str. 163

¹¹ GRISWOLD, Jerry. *The Meanings of "Beauty and the Beast"*. Kanada: Broadview press, 2004. str. 89

¹² tamtéž

„Genialita,” jak o důvodu celosvětového rozšíření pohádky mluví Tatarová „spočívá v jejím snoubení s kulturními rozpory, které prolínají každý romantický vztah, stejně jako nebezpečí opuštění domova a možnost schopnosti nových rodinných konstelací.”¹³

Pro vytvoření představy o rozšíření příběhu uvádím data z knihy *The meanings of „Beauty and the Beast”*, strana 15–16: „fínština 12, finsko-švédština 3, estonština 3, litevština 30, švédština 2, španělština 3, katalánština 2, holandština 1, vlámsština 8, němčina 24, italština 12 (včetně toskánského a sicilského), rumunština 1, maďarština 7, čeština 10, slovinština 1, srbochorvatština 1, polština 15, ruština 8, řečtina 13, indická 1, francouzsko-americká 3, anglicko-americká 4, západní Indie (negro) 5.”

Podle porovnání s katalogem ATU¹⁴, jenž provedla ve své knize *Beauty and the beast, classic tales about Animal Brides and Grooms from Around the World* Maria Tatar, je pohádka Kráska a zvíře podmnožinou příběhů ATU 425 Search for lost Husband (hledání ztraceného manžela). Konkrétní pohádka je pak uvedena v katalogu v bodě ATU 425C. Tatarová se také pozastavuje nad faktem rozdílného zařazení pohádek se zvířecí nevěstou, která podle ATU spadá do kategorie 400, The man on Quest for His Lost wife (muž hledající svou ztracenou ženu), ačkoliv jde dle jejího názoru pouze o rozdílná pohlaví - ženich/nevěsta. Bettelheim však v pohádkách se zvířecím ženichem, mezi které Kráska a Zvíře spadá, a zvířecí nevěstou rozdíl spatřuje. Přestože se jedná principiálně o stejné téma a příběhy plní stejnou funkci, pohádky se zvířecím ženichem a nevěstou od sebe odděluje. „Na zvířecí podobě prakticky všech případů zvířecí nevěsty není nic nebezpečného ani odpudivého; naopak jsou půvabné.”¹⁵ Dále dodává: „Zdá se tedy, že i když pohádky tvrdí, že sex bez lásky a oddanosti je svou podstatou animální, zvířecí stránka sexuality, přinejmenším v západní tradici, není ohrožující nebo je dokonce okouzlující; zvířecí jsou pouze aspekty mužské sexuality.”¹⁶

Pohádka Kráska a Zvíře od Jeanne Marie LePrince de Beaumont je mezi pohádkami se zvířecím ženichem celosvětově nejrozšířenější.

---

¹³ TATAR, Maria, *Beauty and the Beast Classic Tales About Animal Brides and Grooms from Around the World*. USA: Penguin books Ltd, 2017. str. X

¹⁴ ATU, celým názvem Aarne–Thompson–Under Index je mezinárodní standard systematizace pohádek na základě příběhových zápletek do sedmi širokých očíslovaných kategorií. Na základě tohoto dělení lze pohádky klasifikovat a zjistit jejich původ a šíření.

¹⁵ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017. str. 348

¹⁶ tamtéž

1.1.2 Jeanne-Marie Leprince de Beaumont

Narozena v roce 1711 ve francouzském městě Rouen. Ve 20 letech vstoupila do dohodnutého manželství s mladým aristokratem, avšak to bylo po několika letech anulováno. Nato se odstěhovala do Anglie, kde se 14 let živila jako guvernánka. Během této doby si zároveň vybudovala jméno jako autorka knih pro děti a mládež a vydala své nejznámější dílo *Kráska a Zvíře*. V roce 1764 se dva roky od návratu do Francie znovu vdala. Do své smrti v roce 1780 Beaumontová vydala přes 70 knih.¹⁷

1.1.3 Přístup Beaumontové k pohádce, zdroje a motivace

Inspiraci, jak celé dílo pojmout, našla Beaumontová u Sarah Fieldingové, v díle *The Governess, or little female academy* z roku 1749. To obsahovalo vyprávění příběhů, jež mělo čtenáře vzdělat po morální stránce. Na stejném principu pak Beaumontová ve francouzštině vydala již zmíněný *Le Magasin des enfans, ou dialogs entre une sage gouvernante et plusieurs de ses élèves de la première division* (1756).¹⁸

Při samotné tvorbě pak měla vědomě vycházet z více předchozích variací příběhu. „Možná použila i jiné zdroje, například Aulnoyův *The Ram a Perraultův Riquet of the Tuft*. Zjevně však využila práci madame de Villeneuve a vnesla do ní chtěnou ekonomiku tím, že zkrátila rozvláčnost své předchůdkyně a vymazala všechny zmínky o sexu.”¹⁹

Dílo madame de Villeneuve bylo rozsáhlé, množstvím zápletek komplikované, s výraznou linkou sexuality, obsahující kritiku manželství.

V prvé řadě byl příběh Beaumontovou výrazně zkrácen. Při následné úpravě do podoby vhodné pro dětského čtenáře pak do příběhu vložila naprosto opačné sdělení, než tomu bylo u madame de Villeneuve. V souladu s dobou se zde potkaly snaha vzdělat aristokratické dívky v ohledu ideálu chování²⁰ a téma dohodnutého manželství. To bylo v té době zcela běžným. Ambicí Beaumontové bylo toto téma zpracovat tak, aby dívky byly následně schopné se s touto situací vypořádat.²¹

---

¹⁷ GRISWOLD, Jerry. *The Meanings of "Beauty and the Beast"*. Kanada: Broadview press, 2004. str. 47

¹⁸ tamtéž.str.49

¹⁹ tamtéž str. 70

²⁰ tamtéž str 46

²¹ TATAR, Maria. *Beauty and the Beast Classic Tales About Animal Brides and Grooms from Around the World*, USA: Penguin books Ltd, 2017. str. XIII

1.1.4 Rozbor pohádky z pohledu hlubinné psychologie

Bruno Bettelheim je psychoanalytik rakouské národnosti, jež působil ve Spojených státech. Jeho kniha *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době* je unikátní interpretací pohádek z pohledu hlubinné psychologie, jež je pro svou komplexnost považována za jednu ze základních. Tato kapitola je shrnutím jeho poznatků o pohádce Kráska a Zvíře, jež se nachází právě v této knize.

Bettelheim mluví o pohádkách jako o zdroji informací, jež dítěti pomáhají projít jednotlivými vývojovými stádii. Tyto informace jsou dítětem přijímány na podvědomé úrovni a v závislosti na jeho připravenosti se následně získané informace zpřístupní. Z tohoto pohledu je obliba konkrétní pohádky určitým ukazatelem vývojového stádia jednotlivce a otázky, jež v sobě aktuálně řeší.

V tomto směru pohádka Kráska a Zvíře vývojově navazuje na pohádky s mužským zachráncem – Sněhurka, Šípková Růženka nebo Popelka. Tyto pohádky ukazují, jak najít svou individualitu. A také zmiňují, že najít partnera je nezbytné pro šťastný konec. Již ale nezmiňují, jak k samotné lásce dojít. A právě zde pohádky se zvířecím ženichem začínají. Sdělují potřebu uvolnit oidipovské pouto k otci a změnit dosavadní postoj k sexualitě, jež je od dětství ustanovena jako zvířecí. Skrze příběh ukazují kroky k tomu potřebné.

Tabuizace sexuality, kdy se z ní stane něco nelidsky zvířecího, probíhá v útlém věku dítěte zcela nevědomě a dle Bettelheima se tomuto nedá zabránit. Proto postava čarodějnice, jež je v Krásce a Zvířeti přenesenou personou matky, není za prokletí zvířete potrestána. Avšak projít vývojem musí naopak vztah s otcem, respektive musí dojít k přenesení lásky z otce na ženicha, a to i za souhlasu otce, aby mohlo dojít k vyřešení oidipovského pouta k otci a zlomení kletby. Bettelheim k tomuto dodává: „*Kráska a Zvíře dává dítěti sílu uvědomit si, že jeho obavy jsou výtvary úzkostných sexuálních fantazií a že i když sex může zprvu působit jako něco zvířecího, ve skutečnosti je láska mezi mužem a ženou ze všech emocí tou nejkrásnější...*”²²

Z tohoto důvodu se autor věnuje především vztahu mezi Kráskou a otcem a Kráskou a Zvířetem. Ve vztahu Krásky a Zvířete vychází z předpokladu, že má člověk

---

²² BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017. str. 345

dvě stránky – zvířecí (fyzickou) a duchovní, jenž naplňuje postava Krásky. A jde o další úroveň, ve které je potřeba dojít sjednocení.

Zásadním je akt utržení růže otcem, jenž symbolizuje jeho lásku k dceři, ale také ztrátu jejího panenství – což oba vnímají jako „*zvířecky strašnou*”²³ zkušenost. Tento akt je symbolem silného oidipovského pouta, stejně tak jako hrdinčina žádost o ni.

Život Krásky na zámku, kde je splněno vše, na co si jen pomyslí, Bettelheim označuje jako symbol narcistické fantazie. Samotná pohádka pak dle autora nese sdělení, že život žitý pomocí těchto fantazií je prázdným a nudným. Toto se ukazuje prostřednictvím unylosti děje, jenž se následně zaobírá pouze návštěvami Zvířete, jakožto nejvýraznějším prvkem příběhu, a na které se postupně Kráska začne těšit. Zvíře už ji nepřijde tak odpudivé, jako tomu bylo dříve. Do popředí vstupuje opakovaná žádost Zvířete o hrdinčinu ruku, jenž je opakovaně odmítána. Respektování odmítnutí, a naopak projev Krásčiny svobodné vůle je symbolem počátku sjednocování těla a duše.

Když Kráska opustí Zvíře, aby se postarala o svého otce, dojde jí, jak Zvíře miluje. V momentě jejího opuštění rodného domu a návratu zpět za Zvířetem dochází k uvolnění oidipovského pouta k otci. Sňatek s bývalým zvířetem symbolizuje sjednocení duchovní a zvířecí existence. „*To je také konečný cíl vývoje od sebestředné, nezralé (falicko–agresivně–destruktivní) sexuality k sexualitě, která nachází naplnění v lidském vztahu plném hluboké oddanosti.*”²⁴

---

²³ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017. str. 374

²⁴ tamtéž str. 378

1.2 Počátky pohádky v české literatuře

1.2.1 Počátky

Počátky literatury pro děti se v českých zemích začaly objevovat již ve 14. století. Jaroslav Voráček se v tomto kontextu zmiňuje o Tomáši ze Štítného a jeho vychovatelských spisech.²⁵ Čeňková pak jako první doklady české literární pohádky uvádí Klaretovo *Exemplarium* a *Arstronomarium*, vydané před rokem 1366. Konkrétně v *Astronomariu* se pak nachází látka k pohádce O dvanácti měsíčkách.²⁶

*„Doložené počátky četby dětí a mládeže v českých zemích a vydávání literatury pro děti a mládež klademe do období panování Marie Terezie a Josefa II., jejichž skutky a patenty, týkající se zřizování obecných škol a zavádění nových studijních řádů gymnázií, odstranění nevolnictví a možnosti náboženské tolerance, umožnily vydávání děl pro mládež.“*²⁷

1.2.2 19. století

Již zmíněné patenty, jež uvedli v platnost Marie Terezie a Josef II., a s nimi i rostoucí vzdělanost, připravily živnou půdu rozvoji literatury jako celku, a s tím i sběru pohádek. Zájem o toto se rozvinul až v 19. století, v období nastupujícího romantismu a současně v době probíhajícího národního obrození. Do té doby se pohádky držely v ústní lidové slovesnosti.

Obsáhlost sbírek folklorních pohádek je značná. Avšak pohádek s tématem zvířecího ženicha, případně nevěsty, v těchto pramenech nalézáme pomálu. Autorem, jenž tyto pohádky zaznamenal, je Karel Jaromír Erben (O žabce královně²⁸). K sebraným pohádkám přistupoval citlivě, a pokud to bylo možné, vybíral ty nejdokonalejší varianty, bylo-li nutné, rekonstruoval pouze bylo-li to nutné,²⁹ a je tedy zástupcem autorů klasických adaptací.

---

²⁵ VORÁČEK, Jaroslav. „Literatura XIX. století“. In: Chaloupka, Otakar. Voráček, Jaroslav. *Kontury české literatury pro děti a mládež: od začátku 19. století po současnost*. Praha: Albatros, 1984. str. 13

²⁶ MOCNÁ, Dagmar. PETERKA, Josef. „Pohádka“. In: Mocná, Dagmar. Peterka, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. str. 476

²⁷ ČEŇKOVÁ, Jana. „Vznik a vývoj žánrové struktury literatury pro děti a mládež“. In: Čeňková, Jana a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. str. 14

²⁸ ERBEN, Karel Jaromír. *Výbor bájí a pověstí národních*. Praha: Nakladatel B. Kočí, 1906. str. 18–23

²⁹ ČEŇKOVÁ, Jana. „Vznik a vývoj žánrové struktury literatury pro děti a mládež“. In: Čeňková, Jana a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. str. 14

Další autorkou, jež má ve svých sbírkách pohádky se zvířecím ženichem, je Božena Němcová. Jde o autorku, jenž má na svém kontě nejvíce zpracovaných pohádek a celkově je v literatuře pro děti a mládež první, kdo začal úmyslně psát pohádky pro děti. Dokladem toho jsou pohádky O neposlušných kůzlatech a O mlsné koze.³⁰ Její významné postavení v tomto žánru podtrhuje celá řada sebraných pohádek, jež sebrala, a jsou vnímány jako základ literatury pro děti a mládež. Pro příklad uveďme pohádky O princezně se zlatou hvězdou na čele, O hloupém Honzovi, Princ Bajaja, Sedmero krkavců nebo O Smolíčkovi, které jsou publikované v knize *Národní báchorky a pověsti sv. II*. Téma zvířecího ženicha se u Němcové objevuje v pohádkách O labuti a O bílém hadu.³¹

Další pohádku se zvířecím ženichem zaznamenala také Eliška Krásnohorská. Jde o pohádku Král Medovid, zaznamenanou v knize *Z pohádky do pohádky*, vydané roku 1892.

Pohádku se syžetovou osnovou odpovídající pohádce Kráska a Zvíře z francouzského základu, pak zaznamenal Beneš Method Kulda (Tři bílé růže, 1874). Jeho sbírka obsahuje celkem 124 pohádek, ke kterým přistupoval s respektem ve snaze zachovat jejich původnost.³² Jeho sbírka je po sbírce Boženy Němcové nejobsáhlejší. Dalším takovým, jenž má ve svých sbírkách pohádku Kráska a Zvíře, je Václav Tille, jenž v literatuře pro děti vystupuje pod pseudonymem Václav Říha³³ (Lidka, 1921) a svou tvorbou však spadá již do období přelomu 19. a 20. století.

1.2.3 20. století

V tomto období prošla literatura pro děti a mládež velkým vývojem. Zásadním je vliv upadající folklorní tradice, tím i úpadek sběratelské činnosti, a tzv. spor o pohádku a její místo v literatuře. Tyto spory pramenily z řady sociometrických a psychologických studií (F. Pražák, J. Poch, M. Poppeová), které se zabývaly vlivem dětského čtenářství, projevy

---

³⁰ POSPÍŠIL, O. SUK, V. F. *Dětská literatura česká, příručka dějin literárních pro školu, knihovny i širší veřejnost*. Státní nakladatelství: Praha, 1924. str. 79

³¹ NĚMCOVÁ, Božena. *O bílém hadu*. Praha: Máj, 1917.

³² ČEŇKOVÁ, Jana. „Teorie vzniku pohádek a adaptace lidové pohádky“. In: Čeňková, Jana a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. str. 118

³³ BLŮMLOVÁ, Dagmar. *Evropan Václav Tille*. České Budějovice: Společnost pro kulturní dějiny, o.s. 2010. str. 5–6

čtenářství na dětské osobnosti a věkové hranice oblíbenosti některých knížek. K nejvýznamnějším patří studie Boj o pohádku Jaroslava Fraye.^{34 35}

Fray ve zmíněné studii dochází k závěru, že jsou pohádky pro zdravý vývoj jedince škodlivé. Dávají do popředí špatné morální vzory, a naopak obsahují v některých případech neetické chování hlavních hrdinů. Dále v práci poznamenává, že četba lidových pohádek porušuje lidovou tradici.³⁶ Otakar Chaloupka souhlasí, že v tehdejší době, kdy byl trh s literaturou pro děti a mládež na vzestupu, byly takovéto výzkumy potřeba.³⁷ Ovšem jedním dechem dodává: „...šlo převážně o práce v mnohém začátečnické, odborně ne zcela exaktní...” a dále dodává: „Jejich slabinou byla především malá připravenost metodologická a teoretická, což se projevovalo hlavně v neschopnosti plně interpretovat získaná fakta ve všech souvislostech.”³⁸

Někteří autoři v reakci na tyto studie vytvořili pohádky nové (Jan Šnobl, sborník soudobých českých pohádek Čeští spisovatelé českým dětem). Jiní naopak sepsali kritiku (Vladimír Pazourek, František Kovárna).³⁹

Tyto boje se uklidnily až ve 40. letech, kdy zájem o pohádku opět ze strany čtenářů rostl a s tím rostl i počet adaptací lidových pohádek. Luisa Nováková tento jev připisuje 2. světové válce a okupaci českých zemí fašistickými vojsky. Toto období označuje jako dobu, kdy v lidu vzniká silná potřeba návratu k minulosti—v těchto, pro národ těžkých, chvílích lid hledá v časech minulých národní hrdost a oporu.⁴⁰ Autoři se vrací k českému folkloru a sebraným pohádkám. Vznikají sborníky jako Čeští spisovatelé českým dětem, Jitřenka vypravuje nebo Májový sen, kam přispívá celá řada českých autorů svou tvorbou.⁴¹

---

³⁴ NOVÁKOVÁ, Luisa. *Proměny české pohádky: k historii žánru ve čtyřicátých letech dvacátého století*. Brno: Masarykova univerzita. 2009 str 9–18

³⁵ CHALOUPKA, Otakar. „Teorie a kritika“. In: Chaloupka, Otakar. Voráček, Jaroslav. *Kontury české literatury pro děti a mládež: od začátku 19. století po současnost*. Praha: Albatros. 1984. str 179

³⁶ NOVÁKOVÁ, Luisa. *Proměny české pohádky: k historii žánru ve čtyřicátých letech dvacátého století*. Brno: Masarykova univerzita. 2009 str. 11–15

³⁷ CHALOUPKA, Otakar. „Teorie a kritika“. In: Chaloupka, Otakar. Voráček, Jaroslav. *Kontury české literatury pro děti a mládež: od začátku 19. století po současnost*. Praha: Albatros. 1984. str.179–180

³⁸ tamtéž str. 179

³⁹ NOVÁKOVÁ, Luisa. *Proměny české pohádky: k historii žánru ve čtyřicátých letech dvacátého století*. Brno: Masarykova univerzita. 2009 str. 16

⁴⁰ NOVÁKOVÁ, Luisa. *Proměny české pohádky: k historii žánru ve čtyřicátých letech dvacátého století*. Brno: Masarykova univerzita. 2009

⁴¹ tamtéž str. 20–22

Po únoru 1948 se česká pohádka opět mění. Její přirozený vývoj je zbrzděn vlivem potřeb vládnoucího režimu. Na pohádku je opět kladen primárně účel výchovný, tentokrát ve smyslu ideologickém. Do popředí se dostává zejména pohádka autorská.

Z hlediska pohádek se zvířecím ženichem v tomto období vychází především sbírky pohádek z doby národního obrození. Vydány jsou tedy opětovně sebrané pohádky Karlem Jaromírem Erbenem, například *Národní pohádky od Karla Jaromíra Erbena* (1941) nebo *Pohádky Karla Jaromíra Erbena* (1946), jenž všechny obsahují pohádku O žabce královně. Vychází i sebrané pohádky Boženy Němcové. *Pohádky Boženy Němcové* (1906) s pohádkami O labuti a O bílém hadu nebo *Pohádky Boženy Němcové díl I.* (1947) s pohádkou O labuti. Pohádka Elišky Krásnohorské jako by zůstala v zapomnění.

Mezeru mezi léty jednotlivých vydání vyplňuje Václav Říha, když v roce 1921 vydává pohádku Lidka, jenž je variantou základní osnovy Kráska a Zvíře.

Od let padesátých až do období Sametové revoluce se ve sbírkách pohádek dále pohádky se zvířecím ženichem opakovaně objevují. Kromě sebraných pohádek Karla Jaromíra Erbena a Boženy Němcové, jež jsou ve sbírkách zastoupeny nejvíce, je to také pohádka Beneše Methoda Kuldy a Václava Říhy. Avšak v porovnání s množstvím vydaných sbírek by se dalo zastoupení těchto pohádek vyjádřit v jednotkách procent.

Důležitým bodem pro význam pohádky Kráska a Zvíře v české literatuře pro děti a mládež je zpracování osnovy Františkem Hrubínem. Ten pohádku publikoval v roce 1968. Pohádku zpracoval jak v podobě určené dětskému čtenáři, tak v podobě divadelního scénáře pro otáčivé hlediště v Českém Krumlově (1970), jež bylo jedním z posledních dokončených děl před jeho smrtí. V souhře s dobou, kdy již od 60. let docházelo k propojování literatury, výtvarného umění a filmu⁴², vzbudilo jeho dílo o látku pohádky Kráska a Zvíře zájem a bylo následně adaptováno audiovizuálními médii.

Během následujících let tak vychází hned dva filmy. Kráska a Zvíře z roku 1971 od režiséra Antonína Moskalyka je inscenací díla Františka Hrubína. Panna a netvor z roku 1978 je pak inscenací díla Jeanne-Marie Leprince de Beaumontové, respektive se odvolává na inspirační zdroj starofrancouzské pohádky. Tento filmový počín má na svědomí režisér Juraj Herz. V roce 1975 také vychází hudební CD od českého skladatele a zpěváka Petra Nováka s názvem Kráska a zvíře.

---

⁴² ČEŇKOVÁ, Jana. „Vznik a vývoj žánrové struktury literatury pro děti a mládež“. In: Čeňková, Jana a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. str. 17

1.2.4 21. století

Po vlně zpracování základní osnovy pohádky Kráska a Zvíře Františkem Hrubínem a na něj navazujících autorů zájem opět na nějakou dobu upadl a příběh do povědomí vrátilo až zpracování z dílny Walta Disneye. Toto proběhlo v první řadě skrze animovaný film Kráska a Zvíře, jež vyšel roku 1991, a díky změně režimu, která se odehrála na území České republiky v předchozích letech, se dostal do Československé republiky. Dva roky na to vznikla také stejnojmenná kniha. Toto zpracování pohádky bylo zásadním pro vnímání příběhu širokým publikem. A to jak z hlediska celkového povědomí o příběhu, tak i co do jeho osnovy, která byla pozměněna.

Nutno podotknout, že příběhy se zvířecím ženichem se stále drží v knižních sbírkách pohádek. Vychází jak ve sbírkách pohádek českých, tak se objevuje i řada pohádek nových, jenž jsou tematicky zařazeny do sbírek pohádek zahraničních, případně označeny jako zahraniční. Takovou je například pohádka O princí králíčkoví, jenž je v knize 1. strom pohádek z celého světa, vydané roku 2014, označena za portugalskou. V knize tematicky zařazených pohádek nazvané Princové a princezny, vydané roku 1999, jsou pohádky Opičí princezna, jež je uvedena jako francouzská a pohádka indická Tygří princ.

Samotná pohádka Kráska a Zvíře v literatuře pro děti a mládež objevuje na dvou úrovních. V úrovni první jde o knihy přeložené ze zahraničních originálů. Tato vydání se objevují zejména po roce 2000. V těchto publikacích mnohdy není uveden autor textu, případně zde figuruje autor úpravy. Knihy jsou v knihovnách zařazeny pod jmény ilustrátorů. Zpracování pohádky Kráska a Zvíře, jenž se v nedávné době dočkalo opakovaného vydání (2017 a 2023), je od belgické ilustrátorky a autorky An Leysen. Roku 2015 pak vyšla kniha, jehož úpravu textu má na svědomí Francia Giada. Obě publikace jsou zaměřené převážně na vizuální stránku.

Specificky se příběhu ujalo nakladatelství Svojtka & Co., kdy si jako cílového zvolilo nejmladšího čtenáře a vydalo hned tři různá provedení příběhu v podobě leporela. V těchto publikacích chybí uvedení autora. První z roku 2003 přeložila Erika Stárecká, ilustroval Van Gool, opakovaně vydané roku 2008, dále vydání z roku 2017, kde je ilustrátorem Dan Taylor a překladatelem Bedřich Králík. Posledním je pak vydání z roku 2018, kdy knihu ilustrovala Lorena Álvarez, přeložil Josef Vyskočil.

Druhou úrovní je pak zpracování českými autory. Zpracování pohádky Kráska a Zvíře autory 21. století v tomto směru odpovídá dosavadnímu trendu. V literatuře pro

děti a mládež lze najít pouze ojedinělá zpracování. Jak již bylo zmíněno, většina zpracování pohádky pochází ze zahraničních překladů, kdy unikátní postavení drží verze z dílny Walta Disneye.

Jedním takovým je Kráska a Zvíře od Jiřího Žáčka, uvedená v knize Hrůzostrašné pohádky pro malé strašpytlíky z roku 2011.

Zcela ojediněle lze mezi knihami obsahujícími příběh Krásky a Zvířete nalézt knihu Český špalíček pohádek, říkadel, hádanek (2016), přísloví a písniček od autorky Milady Motlové, jež řadí pohádku Kráska a Zvíře mezi české.

Nejnovějším zpracováním příběhu Kráska a Zvíře je inscenace v režii Daniely Špinar, jež měla premiéru v roce 2021 v Národním divadle. Inscenace vychází ze scénáře Františka Hrubína.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Vytyčení děl

V práci je brán ohled na následující díla: Tři bílé růže, Beneš Method Kulda (1874); Lidka, Václav Říha (1921), Kráska a Zvíře, Jiří Žáček (2011); Kráska a Netvor, Milada Motlová (2006). Z audiovizuální tvorby je to film Panna a Netvor, Juraj Herz (1978).

Stěžejním pro českou tvorbu je pak interpretace pohádky Františkem Hrubínem. Jeho tvorba zahrnuje hned dvě zpracování. Prvním je pohádka O Krásce a Netvorovi uveřejněná roku 1960 v knize *Špalíček veršů a pohádek*, která je vědomě zacílena na dětského čtenáře. Zpracováním druhým, pro tuto práci o něco důležitějším, je pak divadelní scénář z roku 1970, na základě, jehož vznikaly další interpretace. Jde o již zmíněný film Panna a Netvor režiséra Juraje Herze. Dalším, a nejnovějším, zpracováním, kterému bude věnována pozornost z hlediska vývoje narativu, je inscenace Národního divadla Kráska a Zvíře z roku 2021 od režiséra Daniela Špinara, vycházející opět ze scénáře Františka Hrubína.

2.1.1 Inspirační zdroje českých autorů

U autorů Beneše Methoda Kuldy a Václava Říhy se jedná o pohádky ústní lidové slovesnosti, které se tradovaly na území českých zemí. Přičemž první ze zmíněných autorů je zástupcem klasické adaptace, druhý pak adaptace autorské.

Inspirační zdroje Františka Hrubína sahají o poznání dále, až na území Francie. Při tvorbě pohádky byl ovlivněn zpracováním pohádkové látky Charlesem Perraultem a filmovou adaptací Jeana Cocteaua.⁴³ Pro zpěvy pak zvolil jeho vlastní překlady Varlianových básní.⁴⁴

Následná filmová a divadelní zpracování pak pracují přímo se scénářem Františka Hrubína, nebo jsou jeho dílem inspirována.

Inspirační zdroje Jiřího Žáčka a Milady Motlové se nepodařilo dohledat. V případě Žáčka však příběh nese syžetovou osnovu pohádky od Jeanne Marie Leprince de Beaumont.

---

⁴³ MÁLKOVÁ, Iva. „Cesta Františka Hrubína za Kráskou“. In: Ilona Smejkalová (ed.). *Kráska a zvíře*. Praha: Národní divadlo, 2021 str. 29

⁴⁴ tamtéž

2.2 Rozbor

2.2.1 Stylové zakotvení

Jednotlivá zpracování se na první pohled liší svou délkou. Bezesporu nejkratším je v tomto ohledu pohádka Tři bílé růže od Beneše Methoda Kuldy, která má celkem čtyři strany v knize o fyzickém rozsahu 16 centimetrů. Naopak nejdelším, bez přihlídnutí k divadelnímu scénáři, je pohádka Františka Hrubína s rozsahem 12 stran. Rozsahem zpracování se proměňuje i detailnost jednotlivých zpracování a širě jednotlivých charakteristik a dějových linek.

Všechna knižní zpracování se nachází ve sbornících pohádek. Jsou dělena na odstavce a obsahují výrazné ilustrace. Jazyk je spisovný, slovní zásobou i stavbou vět odpovídající době vzniku díla.

Kromě filmu Juraje Herze spadají díla do žánru pohádka. Filmová adaptace se pohybuje, skrze snahu vyvolat v divákovi pocit strachu, na rozhraní žánru pohádky a hororu.

Tento dojem film navozuje primárně skrze scénografii, kdy střídáním světlého a tmavého prostředí podporuje pocity strachu a bezpečí. Dům, kde žije rodina kupce, je zobrazován ve světlých barvách a navozuje pocit bezpečí. Naopak Netvorův zámek a přilehlý zakletý les jsou vyobrazovány především v noci. Netvorův zámek je současně sám o sobě tmavý, zarostlý a zpustlý. V tomto smyslu je i vyobrazen vývoj vztahu Julie a Netvora, kdy spolu s vývojem jejich vzájemného vztahu přechází děj do denního času, a interiéry jsou tak světlejší.

Podobné užití scénografie lze vysledovat i v činohře Národního divadla, kde cirkus – domov Krásky hraje všemi barvami, je zaplněn lidmi a neustálým ruchem. Naopak zámek Netvora je ztvárněn bílými zdmi s krvavými skvrnami a prázdný, nesoucí ozvěnu. Dalším prvkem podporujícím pocit strachu, a tím i rozvíjející hororové prvky, je užití hlasitých zvukových prvků (ran a hromů) a stroboskopu.

V tomto smyslu lze minimálně audiovizuální a divadelní zpracování vnímat jako posun zpět k dospělému divákovi.

Ne vždy je téma v dílech vyjádřeno explicitně. Zpravidla u starších ztvárnění (Kulda, Říha) jde spíše o vyjádření implicitní a je počítáno s celkovým vyzněním příběhu. Tato zpracování poukazují na nesourodost vnitřní a vnější krásy. V dílech novějších se se

zachováním tématu základního toto o něco rozšiřuje. A to o motiv lásky, která nastoluje téma proměny milovaného v krásnou bytost.

Žáček toto shrnuje dovětkem: „*Jen láska dokáže, co nikdo nečeká – strašného netvora proměnit v člověka.*”⁴⁵

„*Možná Kráska a Zvíře otevírá i další témata – sebezřetiví, poněkud ‚nevhodné‘ vztahy nebo nevyžádané rodinné oběti. A také nezdravou fixaci na rodiče. Než pozná Kráska Netvora, je ‚zamilována‘ pouze do svého otce, tudíž neschopna navázat jakýkoliv partnerský vztah. jejím úkolem je najít svou novou identitu a udělat další vývojový krok. Tedy – separovat se od tatínka, odejít z domova a vyrovnat se s první sexuální zkušeností.*”⁴⁶

Kompozice děl Kuldy, Říhy, Motlové, Žáčka i Herze je kompozice chronologická, ve zpracování osnovy Františkem Hrubínem do divadelního scénáře dochází ke kompozici paralelní, kdy se rozvíjí dějová linie sester. Tuto kompozici drží také inscenace Národního divadla.

Ve filmové adaptaci Netvor říká toto: „*Každá žena má moc učinit krásným toho, koho miluje.*”⁴⁷

2.2.2 Chronotop

Pohádky nejsou místně ani časově ukotveny. De facto se mohou odehrávat kdykoli a kdekoli. Avšak samotný syžetový čas je vymezen v dílech Františka Hrubína, kdy se v případě pohádky mluví o době dvou let a deseti dnech, a v případě divadelního scénáře, potažmo i inscenace Daniela Špinara, o roce a čtvrt. Taktéž je tomu u adaptace Jiřího Žáčka a Juraje Herze.

Žáček:

„*Žili na venkově celý dlouhý rok, když dostal zprávu...*”⁴⁸

„*Dívka prožila se Zvířetem v zámku tři měsíce.*”⁴⁹

---

⁴⁵ ŽÁČEK, Jiří. *Kráska a Zvíře*. Praha: Sloart. 2011. str. 301

⁴⁶ SMEJKALOVÁ, Ilona. Tři dramaturgické poznámky k inscenaci. In: Ilona Smejkalová (ed.), *Kráska a zvíře*. Praha: Národní divadlo, 2021 str.53–54

⁴⁷ KRÁSKA A ZVÍŘE [film]. Režie Juraj Herz. Česko: Ústřední půjčovna filmů, 1978. 1:08:38–1:08:42

⁴⁸ ŽÁČEK, Jiří. *Kráska a Zvíře*. Praha: Sloart. 2011 str. 293

⁴⁹ tamtéž str. 298

Hrubín:

„*Tak žili na venkovské samotě dva roky.*”⁵⁰

V případě divadelního scénáře pak autor k vymezení syžetového času zpěvů, jež zpívají neviditelní zpěváci.

„*Léto už dávno, dávno není
a jaro někde v dálce je,
kdy odkryjete, závěje,
mé růže, moje potěšení?...*”⁵¹

Ostatní autoři čas vymezují čas pouze v kontextu odchodu Krásky za otcem a jejího návratu zpět do zámku.

Co se týká prostoru, ve všech případech se opakuje prostor zámku, který je útulným a luxusním prostředím nabízejícím všeho dostatek. Vyobrazení Jurajem Herzem však činí tento zámek na první pohled nehostinným, zarostlým a tmavým. Nicméně i tak ho Julie shledává komfortním. Zámek je také jediným prostředím, kterému je ve všech literárních zpracováních věnován alespoň zevrubný popis, a čtenář si tak o místě může udělat nějakou rámcovou představu.

Další prostory se různě proměňují. Místo, kde kupec se svou rodinou bydlí, je povětšinou chalupa, která je spjata s chudobou. U Říhy, v jehož příběhu kupec o své jmění nepříjde, jde o město. V případě Kuldy a Motlové není místo definováno nijak.

Zajímavé a nejvýraznější je zasazení děje pohádky do cirkusového prostředí, jak je tomu u inscenace Národního divadla. Umístění právě do tohoto prostředí je odůvodněno snahou najít prostředí „*jež evokuje tajemství, ale také krásu i ošklivost.*”⁵² Cirkus je pak z historického hlediska kombinací elegantních představení, exotických zvířat, i, zejména na území USA, obludáří.⁵³

Dalším, podobně ojedinělým, avšak ne již tak extravagantním, místem je park Filipánova domu, kam je v Hrubínově divadelním scénáři zasazena svatba Gábinky a Málinky s ženichy Filipánem a Filipcem.

---

⁵⁰ HRUBÍN, František. *Špalíček pohádek*. Praha: SNDK, 1968 str. 119

⁵¹ HRUBÍN, František. *Kráska a Zvíře*. Praha: Dilia, 1970. str. 32

⁵² SMEJKALOVÁ, Ilona. Tři dramaturgické poznámky k inscenaci In: Smejkalová, Ilona (ed.). *Kráska a zvíře*. Praha: Národní divadlo, 2021. str. 54

⁵³ tamtéž. str. 55

2.3 Řazení a proměna motivů

Motivy lásky, vnitřní a vnější krásy, transformace a kletby jsou klíčové prvky pohádky Kráska a Zvíře, které se opakovaně objevují v českých adaptacích tohoto klasického příběhu. Jednotlivá díla se však, někdy výrazněji, jindy méně výrazně, liší svým přístupem k těmto motivům, jejich pojetím, zpracováním a řazením.

Řazení motivů podle autorů jednotlivých adaptací je následovné:

- **Beneš Method Kulda:** otcovská láska, obětování, smrt/zlomení kletby
- **Václav Říha:** respekt, láska, smrt
- **František Hrubín:** láska, vnitřní a vnější krása, kletba
- **Divadelní scénář:** vnitřní a vnější krása, transformace, láska
- **Juraj Herz:** temnota, transformace, vnitřní a vnější krása, láska
- **Daniel Špinar:** transformace, vnitřní a vnější krása, láska, cirkus
- **Jiří Žáček:** láska, vnitřní a vnější krása, kletba
- **Milada Motlová:** láska, vnitřní a vnější krása, kletba

Nejsilnějším motivem, který se v pohádce objevuje, je motiv lásky. Tento motiv lze dále dělit na lásku otcovskou a partnerskou. Nutno podotknout, že láska mezi Kráskou a otcem je silnou ve všech adaptacích pohádky. Je to právě láska k otci, jenž motivuje Krásku k obětování se, aby mu zachránila život.

U adaptací Beneše Methoda Kuldy a Václava Říhy je například téma otcovské lásky nejsilnějším a díla vůbec nezohledňují lásku partnerskou. V podání Václava Říhy dokonce otec spolu se sestrami zabránil Kráscce v návratu za zvířetem: „... *a otec také nechtěl, bál se, aby jí ten netvor neublížil. Pomyslil si, že už dané slovo splnil a že už jí netřeba se vracet.*”⁵⁴

Láska partnerská se v nejstarších adaptacích pohádky objevuje implicitně a spíše by se dala nazvat náklonností.

Říha píše: „*Můj milý medvídku, proč já nešťastná jsem tebe opustila, tvou smrt zavinila? ‘ a políbila jej po hlavě do tlusté srsti.*”⁵⁵

Kulda je v tomto ještě o něco příkřejší. Jeho text navozuje ve čtenáři pocit, jako by Kráska u Zvířete spíše oceňovala zázemí a péči, kterou jí Zvíře poskytovalo, než že by šlo o lásku nebo náklonnost.

---

⁵⁴ ŘÍHA, Václav. *Pohádky o princeznách*. Praha: Albatros, 1991. str. 95

⁵⁵ tamtéž

Kulda: „*Tu ona se rozplakala, že jak ona sama včil tam bude, když pro ni mrtvé ostává. Potom se smutně do lůžka položila. Ráno když vstala, žádného jídla ani umývadla nachystaného neměla. Teprv žalostně naříkala a plakala...*”⁵⁶

V novějších adaptacích však začíná převažovat motiv lásky partnerské. Tento motiv prolíná současně s motivem vnitřní a vnější krásy, jehož důležitost totožná. Tyto dva motivy následně vytyčují téma pohádky důrazněji, než tomu bylo doposud. Postavy Zvířete Beneše Methoda Kuldy a Václava Říhy byly doposud vyobrazeny jako „obyčejná” zvířata, jež plnila svou funkci skrze navození strachu jejich zjevem, nikoli však nestvůrností. Nyní se však Kráska musí potýkat s předsudky a strachem, jež se pojí s hrůznou podobou netvora, jenž je spojením několika zvířat současně. Jejich vzájemná láska je tedy budována na pozitivních vlastnostech Zvířete, jeho upřímnosti, trpělivosti a statečnosti a otevřenosti Krásky, jež nemá předsudky.

Hrubín: „*Od toho dne ji Netvor navštěvoval večer co večer. Pokaždé u něho Kráska našla novou dobrou vlastnost. Už se jí tak neošklivil, ba často se na něj i těšila*”⁵⁷

V divadelním scénáři Františka Hrubína a následně i na něj navazujících děl Juraje Herze a Daniela Špinara se motiv lásky v kontextu s krásnou vnitřní a vnější posouvá, když Zvíře do vztahu s Kráskou vnáší motiv tajemství – odmítne jí, ve strachu z její ztráty, ukázat svou podobu. V adaptacích divadelní scény se tím následně motiv vnitřní a vnější krásy přenáší na postavy sester, jimž je v těchto dílech věnována paralelní dějová linka. V kontextu motivu lásky Krásky a Zvířete pak zůstává jen motiv vnitřní krásy.

Následná proměna Zvířete v prince je pak opět propojením motivů. V závislosti na adaptaci jde o motiv kletby, smrti nebo transformace. Motiv smrti se objevuje u autorů Kuldy a Říhy, přičemž Kulda následně zmiňuje i samotnou kletbu: „*Šla, a když do zámku přišla, to zvíře již tam na tom místě u toho lůžka leželo a neživé bylo.*”⁵⁸

„*Má nejmilejší, tys mi pomohla a včil budeš má. Já jsem byl zaklnutý i to město. Včil jsme všickni osvobozeni a ty budeš královnou až do smrti.*”⁵⁹

Motiv kletby je následně zpracován v dalších literárních dílech, jedná se o autory Františka Hrubína, Miladou Motlovou a Jiřího Žáčka. V návaznosti na předchozí autory,

---

⁵⁶ KULDA, Beneš Metod. *Moravské národní pohádky, pověsti, obyčeje a pověry*. Národní kněhtiskárna I.L. Kober, 1874. str. 151

⁵⁷ HRUBÍN, František. *Špalíček pohádek*. Praha: SNDK, 1968. str. 124–125

⁵⁸ KULDA, Beneš Metod. *Moravské národní pohádky, pověsti, obyčeje a pověry*. Národní kněhtiskárna I.L. Kober, 1874. str. 151

⁵⁹ tamtéž

lze u adaptace Františka Hrubína uvažovat o obrazné smrti, kterou muselo Zvíře projít. Autor píše: „*Ležel v trávě jako mrtvý, ani se nepohnul.*”⁶⁰

Jedinou, kdo však vysvětluje důvod kletby více, je Milada Motlová: „*Zlá čarodějnice mě zaklela do podoby netvora, protože jsem se s ní nechtěl oženit. Ze zakletí mě i můj zámek a celé království mohla vysvobodit jen dívka, která by svolila stát se ženou Zvířete.*”⁶¹ Ostatní autoři sice zmiňují zlou vílu, která ho zaklela, konkrétní důvod kletby neuvádí. Jiří Žáček dokonce do příběhu přidal postavu dobré víly, jež se na konci příběhu ukázala být princovou matkou.

Motiv transformace lze spatřit opět ve všech adaptacích pohádky Kráska a Zvíře. Nicméně význam motivu se v průběhu let proměnil nejvýrazněji. Souběžně s tímto se stal z motivu vedlejšího motivem klíčovým. Zprvu se motiv objevoval ve smyslu fyzické přeměny Zvířete ze zvířecí na lidskou. V divadelním scénáři Františka Hrubína je však poprvé paralelní dějová linie Zvířete, kde může divák sledovat niterné rozpoložení a vývoj charakteru postavy. V tomto kontextu získává motiv transformace hlubší význam, kdy Zvíře začíná jako bezcitný netvor, kterého promění láska druhé osoby. Symbolem této započaté proměny je pak ztráta částí zvířecí podoby.

Hrubín, scénář: „*Zvíře: /vběhne do besídky, zdvihne před oči ruce, sluneční světlo je ozáří, už nemá zvířecí tlapy/ Ruce! Lidské ruce! /Obrací ruce dlaněmi a zase hřbetem k sobě, je vzrušen. Pak odestře zrcadlo, v něm se objeví jeho odraz, položí své lidské ruce na jejich odraz v zrcadle/ Mám lidské ruce!*”⁶²

V inscenaci Daniela Špinara Kráska na konci druhého dějství, po proměně Zvířete v člověka říká: „*Miluji tě, vidím svou lásku ve tvé tváři, jsi krásný.*”⁶³

Ve filmu Juraje Herze Kráska říká: „*Nevadí mi, jak vypadáš, pro mě jsi krásný.*”⁶⁴ Obě jako by tím zpečetili niterní proměnu Zvířete.

Současně s předchozími motivy nelze nezmínit i motiv temnoty, ztvárněný ve filmu Juraje Herze. Film je pro scénografii a hudbu charakteristickým. A přestože jde o vizuální prvek, je přímo navázán na děj a odráží niterní vývoj Zvířete, tak i vývoj vztahu mezi Kráskou a Zvířetem.

Podobně se scénou pracuje i Daniel Špinar, který domov Krásky zasadil do prostředí cirkusu, jež je symbolem kombinace krásy a ošklivosti.

⁶⁰ HRUBÍN, František. *Špalíček pohádek*. Praha: SNDK, 1968. str.127

⁶¹ MOTLOVÁ, Milada. *Český špalíček*. Praha: Euromedia Group, k. s., 2016. str.190

⁶² HRUBÍN, František. *Kráska a Zvíře*. Praha: Dilia, 1970. str. 47

⁶³ HRUBÍN František. *Kráska a Zvíře* [činohra]. Režie Daniel Špinar

⁶⁴ KRÁSKA A ZVÍŘE [film]. Režie Juraj Herz. Česko: Ústřední půjčovna filmů, 1978. 1:25:13–1:25:23

2.3.1 Růže

Růže hraje v pohádce Kráska a Zvíře klíčovou roli. Jde o symbol, který svým významem definuje pohádku a předestírá atmosféru i děj. Symbol růže je spojován s láskou, krásou, mírem a bohatstvím, může jít také o symbol manifestace.⁶⁵ Podle Bruna Bettelheima souvisí i se ztrátou panenství⁶⁶.

Literární adaptace s růží jako symbolem pracují od prvních sběrů pohádky až po současnost. Kráska si vyžádá růži, kterou otec, jako symbol jeho lásky k dceři, utrhne, a vrhne ji tak do spárů Zvířete. Tímto následně růže z příběhu mizí.

Autoři audiovizuální tvorby a scénického umění však k růži přistupují současně jako k opakujícímu se tématu. Nejen že Kráska dostane růži od otce, ale i v zámku jí růže nosí samotné Zvíře. V tomto smyslu lze vnímat posílení symbolu růže ve vztahu ke Zvířeti. Už prve, když otec růži utrl, bylo to v právě zahradě Zvířete, tudíž se dá předpokládat určitý vztah růže k postavě Zvířete. Nicméně v dílech Hrubína, Herze a Špinara došlo k proměně charakteru postavy a Zvíře prochází nejen fyzickou proměnou, ale i vnitřní, ze zvířete na člověka. Symbol růže tedy v tomto kontextu demonstruje jeho proměnu a umocňuje dobro, jež se v něm rozpíná.

Barva růže, kterou si Kráska od otce vyžádá, není vždy specifikována. V adaptaci Václava Říhy jde o růži žlutou, u Beneše Methoda Kuldy jsou růže dokonce tři a mají barvu bílou. V inscenaci Daniela Špinara sice Kráska při žádosti barvu nespecifikuje, je však obdarována růží červenou. Stejně je tomu také ve filmu Panna a Netvor Juraje Herze.

2.4 Hlavní postavy a jejich vývoj

Hlavní postavy jednotlivých adaptací se v průběhu let nemění, stejně tak jako jejich charakteristika. Umístění v syžetu se mění pouze v divadelních adaptacích a adaptaci filmové. Toto vybočení se týká postav sester a bude v textu níže vysvětleno. Spíše než změnu charakteristiky, lze vysledovat jejich posilování.

Hlavními postavami jsou Kráska, Zvíře, otec a sestry. V některých adaptacích dochází k rozličnému pojmenování těchto postav. V adaptacích od doby let sedmdesátých pak také ke vstupu postav nových. Tyto postavy však syžetovou osnovu nijak nenarušují.

---

⁶⁵ BENOIST, Luc. *Znaky, symboly a mýty*. Praha: Victoria Publishing, 1995. str. 61.

⁶⁶ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017. str.374

Následující tabulka ukazuje přítomnost konkrétních postav v jednotlivých dílech, a pokud jsou pojmenovány, jsou zde uvedena i jejich jména.

Tabulka 1 – Přehled postav v adaptacích pohádky Kráska a Zvíře

	Kulda	Říha	Hrubín	Scénář	Herz	Motlová	Žáček	Špinar
postavy								
Kráska	/	Lidka	Kráska	Kráska	Julie	Kráska	Kráska	Kráska
sestry	/	/	Fintilka Pyšnilka	Gábinka Málinka	/	/	/	Gábinka Málinka
Zvíře	pes	medvěd	Netvor	Zvíře	Netvor	Zvíře	Netvor	Netvor
otec	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ženichové	x	x	✓	Filipec a Filipán	✓	✓	/	Filipán
bratři	x	x	x	x	x	x	✓	x
dobrá víla	x	x	x	x	x	x	✓	x
zpěvák	x	x	x	✓	x	x	x	x
starý měšťan	x	x	x	✓	x	x	x	x
stará měšťanka	x	x	x	✓	x	x	x	x
sluhové	x	x	x	✓	x	x	x	x
tanečníci	x	x	x	✓	x	x	x	x
kouzelník	x	x	x	x	x	X	x	✓
věštkyňe	x	x	x	x	x	x	x	✓

Legenda: / postava je v pohádce přítomna, není pojmenována

✓ postava je přítomna, nese zažité jméno

x postava se v pohádce nevyskytuje

2.4.1 Kráska

Jméno postavy se proměňuje.⁶⁷ V jednotlivých adaptacích jde o Lidku, Julii nebo postava nemá jméno vůbec. Pakliže v příběhu v kontextu s postavou figuruje jméno Kráska, jde, minimálně v knižních zpracováních, o přezdívku, jež dalo dívce její okolí. V ostatních dílech původ jména není objasněn.

Krásku charakterizuje také její skromnost a pokora, aniž by se nechala okouzlit povrchností a bohatstvím. Je pracovitá a skromná, maximálně oddaná otci, pro něhož se neváhá obětovat, i kdyby jí to mělo stát život.⁶⁸ Její charakterové vlastnosti ji činí vzorem pro čtenáře jako lidskou bytost, která se snaží jednat spravedlivě a s láskou k druhým. Celkově je postava Kráska v pohádce symbol krásy, lásky a síly vůle.

2.4.2 Zvíře

Zvíře je charakterizováno svou hroživou a děšivou vnější podobou. Jeho podoba většinou kombinuje rysy různých zvířat, jako je medvěd, kanec, netopýr, pták, což vytváří zdánlivě hrůzostrašné a divoké stvoření. V prvních záznamech této pohádky od Beneše Methoda Kuldy a Václava Říhy je pak Zvíře vyobrazováno jednodušeji, jako pes a medvěd se zlatou korunkou na hlavě.

Nicméně, pod tímto strašidelným vzhledem se skrývá bytost plná bolesti a samoty, která touží po lidské lásce a pochopení. Je také povětšinou charakterizováno svou ochotou obětovat se pro lásku a dobro druhých.

Zvíře je ve skutečnosti zakletý princ, který byl proklet kouzlem a mohl být osvobozen pouze láskou a sdílením opravdových citů.

Většina zpracování pohádky, kromě konfrontace s otcem, vykresluje Zvíře od začátku jako dobré a trpělivě vyčkávající. V divadelním scénáři Františka Hrubína, inscenaci Daniela Špinara a filmovém zpracování Juraje Herze je však Zvíře postavou s rozsáhlým vývojem, jež vychází z předpokladu, že bylo zprvu bezcitným a divokým zvířetem.

---

⁶⁷ viz Tabulka 1

⁶⁸ Pouze ve zpracování pohádky Václavem Říhou a Františkem Hrubínem se Zvíře zmiňuje, že chce, aby u něj Kráska bydlela.

2.4.2.1 Vývoj vztahu Krásky a Zvířete

V kontextu postav Krásky a Zvířete nelze nezmínit jejich vztah. Tomu je v průběhu let věnována narůstající pozornost.

Vztah Říhovy dcerky a psíka není nijak v pohádce popsán. Dcerka je psíkem navštěvována dvakrát denně, ale čtenář neví nic o jejím strachu nebo náklonnosti vůči psovi. O jejím citu se čtenář dozvídá až na samotném konci pohádky skrze její činy.

Stejným způsobem je vystavěn vztah Lidky a medvěda. Avšak zpracování strachu Lidky vůči medvědovi je již určitým způsobem zohledněno, když se píše: „*Potom medvěd odešel; nechal Lidku na zámku samotnou. Lidka se už medvěda nebála, pobíhala zámkem...*”⁶⁹

Prvním, kdo se zabývá vztahem Krásky a Zvířete více než jen skrze stručné shrnutí vývoje, je František Hrubín, když postavám dává prostor ke hlubší vzájemné interakci. Prvním náznakem je Hrubínova pohádka. Tento vývojový trend drží také Motlová s Žáčkem.

Vztah Krásky a Zvířete je v těchto adaptacích založen zprvu na strachu Krásky, jenž postupně s poznáváním Zvířete překonává, a trpělivosti Zvířete, mnohem výrazněji než pohádky sebrané Kuldou a Říhou. Zvíře se přitom snaží o maximální komfort Krásky, i kdyby to jemu samotnému mělo přinést zkázu. Ujišťuje se i o tom, zda ho Kráska chce vůbec vidět. Hrubín: „*Dovolíš, Krásko, abych s tebou chvílku pobyl?*”⁷⁰

Umocněno je to v momentě, kdy Kráska žádá Zvíře, aby ji pustilo za otcem, a Zvíře, i když ví, že mu odloučení přinese smrt, povolí. Ve všech podobách pohádky vyměří Zvíře Krásce čas na návštěvu a dá jí důvěru, že ona slib návratu dodrží. U Hrubínovy pohádky si tento čas stanoví sama Kráska, když jí Zvíře oznámí: „*Jdi si tedy domů, zůstaň si tam a já tu zahynu steskem.*”⁷¹

Podstatnou je i vzájemná upřímnost, kterou k sobě mají. Zvíře od počátku Krásce odhaluje svou podobu, ve zpracování pohádky Jiřím Žáčkem jí dokonce vyzná lásku, a ona je k němu na oplátku upřímná ohledně jejího strachu z něj a názoru o jeho vzhledu. Díky tomuto se do pohádky dostává téma krásy explicitně. Motlová: „*Ano, jste velmi ošklivý.*” odpověděla po chvíli Kráska, „*ale také jste šlechetný a laskavý. Už jsem si na vaši ošklivost zvykla a jsem s vámi ráda. Nejedem člověk, který má hezkou tvář, ji nosí*

⁶⁹ ŘÍHA, Václav. *Pohádky o princeznách*. Praha: Albatros, 1991. str.92

⁷⁰ HRUBÍN, František. *Špalíček pohádek*. Praha: SNDK, 1968 str. 124

⁷¹ tamtéž str. 126

*jako masku, aby pod ní skryl své zlé srdce.*⁷² Žáček: „*Mám raději obludy s dobrým srdcem než lidi se srdcem z kamene.*”⁷³

S výrazným posunem ve vývoji vztahu Krásky a Zvířete se lze setkat ve filmovém zpracování režisérem Jurajem Herzem a činohře Daniela Špinara. Jako základ oběma režisérům posloužil divadelní scénář Františka Hrubína, kdy vůbec poprvé Zvíře před Kráskou svou tvář skrývá, a je tak mezi nimi tajemství. Vývoj jejich vztahu je zachován, avšak postaven čistě na konverzaci a dobrých vlastnostech Zvířete. Absence času na přivyknutí vizuální stránce netvora však následně sehraje v příběhu zásadní roli. Kráska, která již došla poznání, že má Zvíře ráda, se po nějaké době dožaduje, aby se jí Zvíře ukázalo, což ono nakonec opravdu udělá. Kráska je v ten moment vystavena protichůdným emocím. V první řadě má Zvíře ráda a nechce ho opouštět, v druhé je však jeho zjev natolik odpudivým, že se na něj nedokáže podívat a je vyděšená. vyčítá mu, proč ji tak dlouho klamal. To však Zvíře nedokáže akceptovat a než aby viděl, jak ona trpí pohledem na něj, nechá ji ze zámku odejít.

V Hrubínově scénáři ještě nějakou dobu Kráska v zámku setrvává, než dojde k tomuto dialogu: „*Zvíře: Můžete se vrátit k otci. Nebudu vás zdržovat. Až se zase octnete mezi lidmi, co jsou obdařeni příjemným zevnějškem, zapomenete brzo na hrůzu, které jste dnes vystavena – tváří v tvář obludnému zvířeti.*”⁷⁴ ... „*Sbohem, Krásko.*”⁷⁵
„*Kráska: /za ním udělá krok/ Počkejte! A co když zůstanu?*”⁷⁶ ... „*Trápíte mne! Dobrá!*”⁷⁷

Ve filmovém zpracování Kráska odchází ještě ten večer, kdy k odhalení podoby Netvora dojde. Na malý moment se ještě kouzelnými dveřmi, kterými ji Netvor poslal zpět za otcem, v pochybách vrátí, nakonec ale zámek opustí.

V inscenaci Národního divadla Zvíře Krásku vyhání.

2.4.3 Otec

Otec, jakožto hybatel děje, je velmi důležitou postavou pohádky, jehož úloha je podstatnou zejména na začátku příběhu, kdy vyzve Krásku, aby si vyžádala dar, a následně ji utržením růže vydá, ač ve většině zpracování nedobrovolně, Zvířeti.

---

⁷² MOTLOVÁ, Milada. Český špalíček. Praha: Euromedia Group, 2016. str. 189

⁷³ ŽÁČEK, Jiří. *Kráska a Zvíře*. Praha: Slovart, 2011. str. 298

⁷⁴ HRUBÍN, František. *Kráska a Zvíře*. Praha: Dilia, 1970 str. 54

⁷⁵ tamtéž

⁷⁶ tamtéž

⁷⁷ tamtéž str. 55

V jednotlivých adaptacích je vyobrazován prostřednictvím nepřímé charakteristiky taktéž i jeho vztah k dětem, zejména ke Krásce.

Je starostlivý, obětavý a milující své děti. Nejčastěji jde o tři sestry, v podání Jiřího Žáčka pak také o tři bratry. V roli obchodníka se snaží poskytnout své rodině co nejlepší životní podmínky, avšak následkem ztráty bohatství (kromě adaptace Kuldy, Říhy a inscenace Národního divadla) je nucen i s dětmi přestěhovat se na venkov a konfrontovat se s chudobou. I v obtížné situaci zachovává otec péči o své děti a projevuje se jako láskyplný a ochranný rodič.

Skrze tuto postavu se poprvé v pohádce objevuje motiv lásky, v jeho případě tedy otcovské, která je velmi silnou. Když ho Zvíře poprvé konfrontuje s tím, že by mu měl vydat jednu z jeho dcer, otec primárně pracuje s myšlenkou, že rodinu zabezpečí, rozloučí se následně se vrátí za Zvířetem sám.

Herz:

„Zvíře: Když jedna z nich přijde ke mě... ale dobrovolně...“

Kupec: To na nich nemohu chtít!

Zvíře: Zachrániš si život.

Kupec: Radši umřu, než bych vám obětoval dítě.

...

Kupec: Ale snad byste mi mohl splnit troufalou prosbu. Rád bych děti ještě naposled viděl. Slibuji vám, že se vrátím.”⁷⁸

V adaptaci Václava Říhy je motiv dokonce natolik silným, že otec, společně se sestrami, které však tak činí ve zlém záměru Lidce uškodit, Lidku zrazuje od návratu ke Zvířeti. „... a otec také nechtěl, bál se, aby jí ten netvor neublížil. Pomyslel si, už dané slovo splnil a že jí netřeba se vracet.”⁷⁹

Toto pojetí je zcela ojedinělým, nikde jinde se v takovéto formě, přestože je ve filmu Juraje Herze i inscenaci Daniela Špinara otci při odchodu Krásky zpět za Zvířetem smutno a pouští ji nerad, nevyskytuje.

Další vybočení ze syžetové osnovy lze najít v díle Františka Hrubína, kde si je otec vědom rozmařilosti a mamonu starších dcer, a bohatství, které získal od Zvířete před nimi ukryje. „Dovedl koníka do chléva a tam také ukryl truhlu se zlatem a drahokamy.

---

⁷⁸ HRUBÍN, František. *Kráska a Zvíře*. Praha: Dilia, 1970 str. 22–23

⁷⁹ ŘÍHA, Václav. *Pohádky o princeznách*. Praha: Albatros, 1991. str. 95

*Nechtěl, aby se starší dcery z toho bohatství pobláznili, a věděl, že v chlévě je před nimi truhla v nejbezpečnějším úkrytu.*⁸⁰

Dalším zpracováním, kdy si je otec vědom rozmazlenosti svých dcer, je divadelní inscenace od Daniela Špinara. Zde zprvu otec vystupuje zcela neutrálně a rozmary svých starších dcer přijímá. Na konci druhého dějství však v návaznosti na vysoce nepřijatelné chování Málinky a Gábinky obě sestry zavrhne a vyžene z rodného domu, čímž se toto zpracování stává zcela ojedinělým. Jde o nejpřísnější trest, který sestry potkává.

2.4.4 Sestry

Sestry jsou charakterizovány jako pyšné, sebestředné, majetnické, líné, vůči hlavní postavě nepřející, a jsou tak v jejím kontrastním postavení. Žáček jejich chování vůči Krásce vysvětluje závistí vůči kvalitám, potažmo kráse, jež Kráska naplňuje a jím se nedostává. *„Lidé jí od malička říkali Kráska, a její sestry se proto užíraly závistí.*“⁸¹

Chování sester vůči Krásce je v jednotlivých adaptacích postupně stupňováno. V první řadě o výčitky Krásce za její hloupé přání, které zavedlo otce do nesnází, jde o hraný smutek, když Kráska odjíždí za Zvířetem, kdy si namažou oči cibulí.

Motlová: *„Starší sestry se jí smály a přály jí to; stavěly se, jako by plakaly, ale byly by si musely namazat oči cibulí.*“⁸² *„Sestry se s Kráskou loučily v pláči, ale slzy jim kanuly jen proto, že si v kapesníčku přikládaly k očím nakrájenou cibuli.*“⁸³

V Říhově Lidce sestry ani výsměch nezakrývají. *„Sestry jí kočár záviděly, ale smály se: prý medvědí nevěsta jede, za jakého ženicha se prý vdala.*“⁸⁴

Hrubín tyto vztahy, narozdíl od ostatních autorů, žene do krajnosti, když zprvu mluví o nenávisti a následně i o snaze Krásku usmrtit:

„Fintilka a Pyšnilka se zaradovaly, že se zbaví nenáviděné sestry.“⁸⁵ *„Uradily se, že budou Krásku zdržovat, aby se už k Netvorovi nevrátila. Chtěly, aby se Netvor rozzuřil, sám si pro Krásku přišel a zahubil ji.*“⁸⁶

---

⁸⁰ HRUBÍN, František. *Špalíček pohádek*. Praha: SNDK, 1968. str. 122

⁸¹ ŽÁČEK, Jiří. *Kráska a Zvíře*. Praha: Slovart, 2011. str. 292

⁸² KULDA, Beneš Metod. *Moravské národní pohádky, pověsti, obyčeje a pověry*. Národní kněhtiskárna I.L. Kober. 1874 str. 150

⁸³ MOTLOVÁ, Milada. *Český špalíček*. Praha: Euromedia Group, 2016. str.187

⁸⁴ ŘÍHA, Václav. *Pohádky o princeznách*. Praha: Albatros, 1991. str. 92

⁸⁵ HRUBÍN, František. *Špalíček pohádek*. Praha: SNDK, 1968. str. 122

⁸⁶ tamtéž str. 127

Tato přímá definice vztahu sester vůči Krásce zbavuje sestry veškeré zbývající dobroty, ve kterou mohl čtenář ještě v jejich případech doufat a staví je v kontextu pohádky a jejího vymezení dobra a zla, na stranu zla.

Jejich chování je následně vystupňováno i v ostatních dílech, když sestry zdržují Krásku od návratu ke Zvířeti. Kulda: „*Ty sestry nedobré jí chtěly udělat zle, chtěly ji zadržet, aby se jí zle vedlo; zdržely ji den, ale již více nemohly; již ji to tam táhlo – jenom již jít.*”⁸⁷

Motlová: „*Kráska se začala loučit. V té chvíli sestry propukly v srdceryvný nářek. Prosily ji, aby ještě pár dnů zůstala, že kdoví kdy se opět uvidí. Chtěly však jen to, aby se Netvor Krásce za zdržení krutě pomstil.*”⁸⁸

Za své činy však nejsou v Říhově ani Kuldově zpracování nijak potrestány. V Říhově zpracování lze usuzovat, že byly dokonce odměněny, čímž se stírá edukativně motivační prvek dobrého chování.

Říha: „*Tak se potom slavila svatba, otec i sestry byli pozváni a zůstávali tam u nich na zámku až do smrti.*”⁸⁹

Hrubínova verze poskytuje trest sestrám formou ženichů, jenž naplňují fyzickou krásu, nikoliv však tu vnitřní.

„*Fintilka si vzala velmože, krásného jako slunce. Krasavec však byl do své krásy tak zamilován, že si od rána do večera hleděl jen sebe a na ženu mu nezbyl čas. Pyšnilka si vzala vtipného šlechtice. Vtipálek však neuměl vtipu užít jinak, než že kdekoho dopaloval, nejvíce vlastní ženu. Bylo vidět, že obě sestry velké štěstí neudělaly.*”⁹⁰

U Motlové se sestry rozstaly zavidlivě, v inscenaci Národního divadla jsou sestry za své chování vyhnány jak svým manželem, tak nakonec i otcem.

Nutno však podotknout, že v této adaptaci není vztahu sester ke Krásce věnováno tolik pozornosti jako v ostatních adaptacích. Objevuje se zde totiž nová dějová linie, která řeší osud sester a jejich manžela. (Taktéž je tomu i v divadelním scénáři Františka Hrubína) A tudíž veškeré „výlevy”, které sestry běžně směřují na Krásku, jdou nyní za manželem. Podrobněji je tomuto věnována následující kapitola.

Nelze opomenout také ztvárnění sester v inscenaci Národního divadla, kde tyto postavy vystupují jako siamská dvojčata. Toto ztvárnění podtrhuje snahu režiséra

---

⁸⁷ KULDA, Beneš Metod. *Moravské národní pohádky, pověsti, obyčeje a pověry*. Národní kněhtiskárna I.L. Kober. 1874. str 151

⁸⁸ MOTLOVÁ, Milada. *Český špalíček*. Praha: Euromedia Group, 2016. str. 189

⁸⁹ ŘÍHA, Václav. *Pohádky o princeznách*. Praha: Albatros, 1991. str.96

⁹⁰ HRUBÍN, František. *Špalíček pohádek*. Praha: SNDK, 1968. str.126–127

o vytvoření prostředí krásného, kouzelného a zároveň zvráceného. Současně v tom lze spatřovat vypočítavost sester, které odhalí své tajemství, tedy že siamskými dvojčaty ve skutečnosti nejsou, po svatbě s Filipánem, přesněji v moment, kdy dojde mezi nimi k neshodám a oni se mu chtějí pomstít.

2.4.5 Paralelní dějové linie

Prvním a dosud jediným, kdo výrazněji narušil syžetovou osnovu pohádky Kráska a Zvíře, byl František Hrubín v divadelním scénáři. Rozšířením o paralelní dějové linie rozptýlil pozornost, dosud zaměřenou na osud Krásky, a nasměroval ji více k osudům sester a Zvířete. V ostatních adaptacích byl těmto postavám věnován pouze minimální prostor. V případě sester šlo pouze o účel sloužící pro zvýraznění kontrastu mezi dobrem a zlem, Zvíře v tomto směru nebylo zohledněno vůbec. Ve scénáři, jehož se přidržel i Daniel Špinar v inscenaci Národního divadla, se však tomuto Hrubín věnuje de facto srovnatelně intenzivně.

2.4.5.1 Dějová linie sester

Kontrast mezi Kráskou a sestrami je postaven nejen na charakterových vlastnostech postav, ale také na jejich ženiších, respektive na jejich kvalitách, kdy je postavena důležitost krásy vnitřní nad tu vnější. Toto sdělení je u Hrubína zachováno, ba by se dokonce dalo říci, že díky paralelní dějové linii dokonce umocněno. Avšak nutno podotknout, že se toto týká čistě postav sester. Jejich ženichové jsou totiž charakterizováni ve smyslu starých a sešlých, nikoli však morálně zvrácených. Tudiž nenaplnují symbol krásy vnější, jak je tomu například u pohádky Milady Motlové, a jsou tak blíže postavě Zvířete.

„Jedna si vzala za muže hloupého a ješitného krasavce, druhá zas lakomého a vypočítavého chytráka.”⁹¹

Dějová linie sester ukazuje jejich námluvy, svatbu, hádku ústící v rozchod a opětovný návrat k manželům. Od samého začátku se v jejich chování zračí opovržení, vypočítavost a mamon, který vynikne nejvíce ve třetí scéně, kdy se sestry domnívají, že otec opět nabyl bohatství a potencionální ženichy, k nimž byly doposud vstřícné, neurvale odhání.

Hrubín, divadelní scénář:

---

⁹¹ MOTLOVÁ, Milada. Český špalíček. Praha: Euromedia Group., 2016. str. 189

„Filipán: Ale to jsme my, vaši nápadníci!

Hlas Málinky: Řekni jim, že o takové nápadníky nestojíme.

Gábinka: Nestojíme o vás. Jsme bohaté nevěsty, teď si budeme vybírat my!

Hlas Málinky: Hod' jim pár kůrek, ať jdou pryč!

Filipec: Ale to jsme my, Filipec a ...

Filipán: Filipán!

Hlas Málinky: Co ještě chtějí?

Gábinka: Drzouni! Nejlíp jim prý chutná marcipán. Jděte už! Slyšíte, maškary?''⁹²

A když se snaží zmocnit se věcí, které má Kráska od Zvířete:

„Málinka: Dej ty ruce pryč!

*Gábinka: Nedělej, jako by to bylo tvoje! A ta brož... jeden, dva... /pak už počítá tiše/
jedenadvacet safírů!*

Málinka: Tvoje to taky není!

Gábinka: Ale může být! - Ten rubín... jako by do něho nakapala krev z pivoněk!

Málinka: Co ona s tím?

Gábinka: Myslíš si, že ji udyndáš?''⁹³

Rozchod, který následuje po hádce pak je vyústěním jejich neurvalého chování a narůstajícího mamonu.

„Filipán: /Gábince/ Naříkáte si na nás? Bez útrap není v životě štěstí. Měla byste v srdci cítit hlubokou vděčnost.

/Gábinka mu dá políček/

Ó ó ó...! /Chytí se za tvář!''⁹⁴

Sestry se na chvíli vrátí k otci a spřádají plán, jak přimět své muže k potupnému návratu, a neváhají pro to prodat věci, jež patří Krásce.

„Málinka: Přijdou s prosíkem a my je vezmeme zpátky, dovolíme jim, aby leželi jako hadr před naším prahem a budeme si o ně otírat střevíce!

Kupec: V hlavě vám přeskočilo, holky! to je soužení! /Krásce/ Kupují panství, kupují město a nemají nic než jen nos mezi očima!

Gábinka: Ale máme!

---

⁹² HRUBÍN, František. *Kráska a Zvíře*. Praha: Dilia, 1970. str. 16

⁹³ tamtéž str. 59

⁹⁴ tamtéž str. 62

Málinka: Máme! /Krásce/ Krásko, přines ty svoje šaty a ty šperky! Honem!"⁹⁵

Ve 14. scéně se následně divák dozvídá, že si je manželé opět odvedli.

Daniel Špinar v inscenaci Národního divadla k osudu sester přistupuje odlišně. Sestry se, poté co jsou Filipánem vyhnány, vrací k otci. Zde projeví svou zášť vůči Filipánovi a začnou spřádat plány ve snaze ho ponížit. Jejich neustálé podlé chování vůči okolí i mamon vyvolá v otci vztek a sestry zavrhne. V tento moment zde také dochází ke srovnání sester se Zvířetem, kdy je jejich vnitřní krása přirovnána k jeho kráse vnější. Vyniká tak téma pohádky, tedy nesourodost mezi krásou vnitřní a vnější.

„Otec: máte lidskou tvar, ale jste horší než netvor.“⁹⁶

2.4.5.2 Dějová linie Zvířete

Jak již bylo jednou zmíněno, postavě Zvířete nebyla doposud věnována pozornost jinak než v kontextu Krásky a jejího přijetí Zvířete. Teprve na základě tohoto se mohlo fyzicky proměnit v prince. Současně zde byl ustanoven předpoklad, že je zvíře od počátku dobrým. Současní autoři Motlová s Žáčkem sice téma pohádky rozšířili o sílu lásky a její schopnost proměnit milovaného v krásnou osobu, žádný z autorů však nezpracoval myšlenku, že by proměnou Zvíře prošlo i vnitřně. Tímto prvenstvím vyniká opět dílo Františka Hrubína, konkrétně jeho divadelní scénář. Toto pojetí postavy Zvířete následně se drží i Herz a Špinar.

Hrubín ve scénáři vychází z předpokladu, že je Zvíře bezcitným netvorem, jehož úlohou je zabíjet bezbrannou zvěř pro jeho obživu. Nemá výčitky, ani city. Zprvu chce zabít i Krásku, její půvab mu v tom však zabrání.

Zvíře od té doby prochází vnitřními rozhovory a dilematy ohledně vlastní podoby a toho, jak zranitelné znamená stát se člověkem. Tyto rozhovory Zvíře vede před zrcadlem, kde mu odpovídá jeho odraz, jež současně symbolizuje jeho odvrácenou, zvířecí stránku, která bojuje za svou záchranu. Postupně proměňujícím se Zvířeti ukazuje slabosti, jež se v něm probouzí a také slabost fyzickou, která jeho proměnu doprovází, když v důsledku této proměny přijde o drápy a získá lidské ruce.

Hrubín, divadelní scénář:

„Zvíře: Není hroznějšího tvora nade mne! Ani zvíře, ani člověk!“

---

⁹⁵ tamtéž str. 66

⁹⁶ HRUBÍN František. Kráska a Zvíře [čínohra]. Režie Daniel Špinar, 2021

Hlas zvířete: Ještě včera ti nevadilo, že máš tvář a tělo porostlé srstí, vlhký čenich, drápy, dravčí zuby.

Zvíře: Dnes... dnes se štítím sám sebe!

Hlas zvířete: Vidiš! Stačilo abys viděl ji... ”⁹⁷

„Hlas zvířete v zrcadle: ...Zvířecí tváří budeš dál odporný, a lidskýma rukama nezardousíš ani slabou laňku. Zvířecí tvář tě navždy vyloučila ze společenství lidí, lidské ruce tě vyloučí ze společenství šelem. Teď budeš teprve osamělý!”⁹⁸

„Hlas zvířete: Už teď na tebe padá člověčí strach ze smrti jako mrak. Dosud jsi byl jenom zvíře, neměls tušení, že zemřeš. A zemřeš v tu chvíli, kdy se tvoje přeměna v člověka dokoná!

Zvíře: At! Mám ruce – ale koho bych objímal? Mám lidské oči – ale kdo tu je abych na něm vroucně spočinul pohledem? Budu mít ústa a rty jako člověk – ale kde je ta bytost, s níž bych se spojil v polibku?

Hlas zvířete: /se zasměje/ Čím méně je v tobě zvířete, tím víc v sobě cítíš marnost všeho! Já, tvůj obraz v zrcadle, jsem jediným tvým bližním. Obejmi mě, pohled’ mi vroucně do očí. /Směje se/”⁹⁹

Tyto rozhovory postihnou také Zvíře i Netvora v následných adaptacích a jejich vývoj je obdobný. V Herzově zpracování pohádky, Zvíře však nepromlouvá k odrazu v zrcadle, jednotlivé rozhovory se mu odehrávají v hlavě. Ve Špinarově inscenaci Zvíře pak pronásledují temné stíny. Obě tyto adaptace nabádají Zvíře k vraždě Krásky ve snaze zachránit Zvíře před proměnou.

„Hlas: Utkáš?

Netvor: Nepotřebuju její krev! Les je plný laní!

Hlas: Ještě je čas vrátit se. Musíš ji zahubit ještě teď, jinak tě zahubí ona. Její krása, její hlas, její nevinné srdce.

Zvíře: Mlč!”¹⁰⁰

Režiséri Herz a Špinar také zohledňují faktor chybovosti, jež provází každého člověka. V tomto kontextu přisuzují chybovost i Zvířeti. V Herzově filmu Panna a Netvor tím dochází k narušení bezmezné oddanosti Zvířete ke Krásce ve smyslu udržení jejího

---

⁹⁷ HRUBÍN, František. *Kráska a Zvíře*. Praha: Dilia, 1970 str. 29

⁹⁸ tamtéž str. 47

⁹⁹ HRUBÍN, František. *Kráska a Zvíře*. Praha: Dilia, 1970 str. 29

¹⁰⁰ KRÁSKA A ZVÍŘE [film]. Režie Juraj Herz. Česko: Ústřední půjčovna filmů, 1978. 0:41:33–0:42:15

absolutního blaha. Zvíře zničí sochy, které si Kráska ten den se zalíbením prohlížela.¹⁰¹ Tímto Netvor v cestě za proměnou v člověka zakolísá a naruší tak plynulost jeho proměny. Tento akt lze vysvětlit zoufalstvím nad nestvůrností jeho samotného, jež vyústí ve vzednutí jeho, pomalu uhasínající, zvířecí složky. Stejně zakolísání se projeví v momentě, kdy v návalu zoufalství a stesku po Krásce, rozboří a podpálí svůj zámek.¹⁰²

Herz:

„Netvor: Kde jste? Umřu, všichni, co mi měli sloužit, odešli. S lidskýma rukama neulovím ani koloucha.... Júlie!

/Převrací a podpaluje nábytek/

Hlas: Jsi směšný. Už teď na tebe padá člověčí strach ze smrti. Dokud jsi nemiloval nikoho, neměl jsi tušení, že zahyneš. Teď to víš, a zemřeš v tu chvíli kdy se tvá proměna dokoná.

Zvíře: I za tu cenu!”¹⁰³

Ve Špinarově inscenaci se pak Zvíře unáhlí, když Krásku ze svého zámku vyžene v momentě, kdy ho na jeho žádost upřímně pojmenuje Netvorem.

V rámci celkového kontextu je možné pozorovat tendenci posilování paralelních dějových linek sester a postavy Zvířete. Tento trend je zvláště patrný v režii Daniela Špinara, kde jsou tyto dějové linie mnohdy výraznější než hlavní dějová linie spojená s postavou Krásky. Důvodem je nejen poskytnutí většího prostoru jednotlivým postavám, ale také jejich samotná charakterová podstata, kdy jsou, jak Zvíře, tak sestry, velmi silnými osobnostmi, které se nechávají ovládat silnými emocemi.

---

¹⁰¹ tamtéž 0:50:42–0:51:49

¹⁰² tamtéž 1:21:36–1:22:40

¹⁰³ KRÁSKA A ZVÍŘE [film]. Režie Juraj Herz. Česko: Ústřední půjčovna filmů, 1978. 1:21:36–1:22:35

3 PROJEKTOVÁ ČÁST

3.1 Multigenerační projekt Kráska a Zvíře

3.1.1 Cíl a cílová skupina

Praktickým výstupem bakalářské práce byl multigenerační projekt, věnující se příběhu Kráska a zvíře. Primárně si kladl za cíl podpořit četbu rodičů a prarodičů dětem a prohloubit jejich zájem o literaturu. Cílem sekundárním pak byla podpora jak jejich vzájemných vztahů, tak i vztahu k mateřské škole a jejím pedagogům.

Jednotlivé aktivity byly koncipovány do několika vrstev tak, aby podpořily cílové body a zároveň respektovaly individuální potřeby všech zúčastněných věkových skupin. Cílovou skupinou byly rodiny s dětmi. Konkrétněji šlo o děti ve věkovém rozmezí 3-6 let, jejich rodiče a prarodiče.

Projekt byl určený pro uzavřenou sociální skupinu žáků mateřské školy Muška, nacházející se na adrese Edisonova 27, Praha 10 – Petrovice, a proběhl 14.3. 2024.

3.1.2 Propagace

Vzhledem k tomu, že se jednalo o akci týkající se pouze žáků mateřské školy, byl pro propagaci využit interní komunikační systém:

- propagační letáky

Byly vytvořeny propagační materiály, které byly umístěny v šatně mateřské školy týden před termínem konání. V první řadě šlo o velkoformátový plakát velikosti A3. Plakát obsahoval hlavní sdělení o smyslu akce, její náplň a základní údaje. V řadě druhé byly volně k dispozici letáky malé, ve formátu A5, které obsahovaly základní informace o akce.

- Twigsee

Jedná se o interní informační systém sloužící k rychlé komunikaci školky s rodiči. V této aplikaci byla rodičům zaslána pozvánka na akci.

Grafické zpracování propagačních letáků bylo provedeno přes Google disc, jehož funkce jsou na internetu volně přístupné registrovaným uživatelům Gmailu. Stažení souboru ve formátu PDF je jednou z možných voleb programu.

3.1.3 Finanční stránka projektu

Mateřská škola pořádá akce pravidelně. A to jak v rámci samotné výuky, tak i mimo pravidelný provoz školky. Akce, které jsou určeny pro rodiče s dětmi pak velmi často cílí a rozvoj vztahů ve směru školka–rodič. Z tohoto důvodu se bakalářský projekt shodoval s myšlenkou školy a vedení ho se zájmem přijalo. Po domluvě s paní ředitelkou byly veškeré finanční náklady, spojené s organizací akce, hrazené mateřskou školou.

3.1.4 Program

Projekt si kladl za cíl zaujmout a vzdělat tři generace, přičemž každá z nich má zcela jiné potřeby a specifika. A to zejména z hlediska pohybu a pozornosti. Z toho důvodu byly děti od rodičů a prarodičů na nějakou dobu odděleny. Zároveň bylo cílem vytvořit i dostatečný prostor pro společně strávený čas, z toho důvodu byl program členěn následovně, do 3 časových oken:

Společné:

- Přivítání, seznámení s programem
- Krátké povídání rodičů a prarodičů s dětmi
- Čtení pohádky

U čtení se střídají jednotliví dospělí

Oddělené:

- Rodiče, prarodiče – přednáška
- Děti – prochází stezku úkolů na základní motivy pohádky

Společné:

- závěrečná debata, sdělení zážitků dětmi, rodiči i prarodiči
- závěrečná hostina a taneční bál

3.1.4.1 Program pro děti

Program pro děti obsahoval celkem 4 úkoly tematicky spjaté s pohádkou Kráska a Zvíře. Jednotlivé úkoly byly koncipované tak, aby opsaly děj pohádky. Jako první jde tedy o bohatství otce/Zvířete, zrcadlo, jako kouzelný předmět, následně o cesta za Zvířetem. Poslední úkol, výroba záložky, byl koncipován tak, aby děti měly na akci fyzickou památku. Zároveň jde o předmět spjatý s postavou Krásky, která měla v některých adaptacích zálibu ve čtení.

1. úkol – třídění mincí
2. úkol – složení rozbitého zrcadla
3. úkol – bludiště
4. úkol – výroba záložky

Obrázek 1 - Skládání zrcadla

3.1.4.2 Program pro rodiče

Rodičům byl během přednášky představen význam pohádky Kráska a Zvíře z pohledu hlubinné psychologie. Pro tyto účely byla použita kniha *Za tajemstvím pohádek* od Bruna Bettelheima. Současně jsme se pozastavili nad několika zpracováními příběhu a ukázali si rozdíly mezi nimi a jejich dopadem na vnímání příběhu. V tom kontextu byly rodiče upozorněni na proměnlivost cílového čtenáře jednotlivých knih, přestože zpracovávají stejný příběh. Přednáška byla uzavřena otevřenou diskuzí, kde rodiče vyjadřovali svůj souhlas, případně nesouhlas s výkladem pohádky z pohledu hlubinné psychologie, a svůj vlastní pohled na pohádku. Debata se dostala i k tématu českých lidových pohádek a historii sběru české lidové slovesnosti.

Obrázek 2 - Přednáška

3.1.5 Zhodnocení akce

Během tisku školního kalendáře, kde jsou standardně uváděny veškeré akce pro následující školní rok, došlo k chybě a multigenerační projekt Kráska a Zvíře byl uveden jako dopolední akce pouze pro děti. Informace o konání akce v odpoledních hodinách se k rodičům dostala pouze týden před termínem. Z toho důvodu se na akci dostavil jen velmi malý počet prarodičů, a myšlenka multigeneračního projektu tak nemohla být dostatečně naplněna. Nicméně i tak byla nakonec účast velká.

Odezva ze strany dětí na jednotlivé úkoly byla pozitivní, nejvíce ohlasu sklídilo skládání zrcadla a malování záložek.

Z následných rozhovorů s rodiči vyplynulo, že mnohé z nich přednáška inspirovala k četbě dalších pohádek, přiměla je o pohádce více přemýšlet a porovnávat informace z přednášky s jejich pohledy. Bylo velmi zajímavé slyšet, jak každý člověk o téže pohádce smýšlí úplně jinak a jejich pohledy jsou vzájemně mnohdy protichůdné. Souběžně s tímto se mi dostalo informace, že se někteří ze zúčastněných rodičů začali více zajímat o výběr literatury.

Cíl prohloubit zájem o literaturu byl naplněn nad má očekávání dobře.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem sledovala vývoj narativu pohádky Kráska a Zvíře v české tvorbě. Pro tyto účely jsem použila díla Tři bílé růže od Beneše Methoda Kuldy, Lidka Václava Říhy, pohádku Františka Hrubína O Krásce a Netvorovi a divadelní scénář Kráska a Zvíře, dále pohádky Kráska a Zvíře od Milady Motlové a Jiřího Žáčka. V neposlední řadě šlo o film Juraje Herze Panna a Netvor a divadelní inscenaci Daniela Špinara Kráska a Zvíře. Vývoj narativu jsem zkoumala prostřednictvím chronotopu, práce autorů s motivy a vývoje postav a jejich vztahů.

V průběhu práce vyšla najevo úcta autorů žánru literatury pro děti a mládež k syžetové tradici textu a zároveň různorodost práce s motivy při zachování tématu pohádky. Ukázaly se také dobové proměny, nejvíce patrné v kontrastu děl Beneše Methoda Kuldy a Daniela Špinara, a v neposlední řadě trend navracet pohádku dospělému divákovi prostřednictvím audiovizuálních médií a scénických umění. Potvrdila se počáteční teze, že zahraniční adaptace pohádky Kráska a Zvíře jsou na českém knižním trhu v dominantnějším zastoupení.

Projektovou část jsem zaměřila na propojení generací a jejich návratu ke klasickým pohádkám. Tato akce proběhla 14. 3. 2024 v Mateřské umělecké škole Muška na adrese Edisonova 27, Praha 10 – Petrovice. Náplní projektu bylo společné čtení, úkoly spjaté s motivy pohádky Kráska a Zvíře pro děti a přednáška pro rodiče, kde jsem se snažila provést rozbor pohádky skrze pohled jungiánského psychologa Bruna Bettelheima, a vyvolat tak zájem i o další literaturu a četbu dětem. Tato přednáška se setkala s pozitivním ohlasem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BENOIST, Luc. *Znaky, symboly a mýty*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-49-1. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:4b2a249b-b84c-40ec-adb0-5e5ed344567e>

BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1172-3

BLÜMLOVÁ, Dagmar. *Evropan Václav Tille*. 1. vyd. České Budějovice: Společnost pro kulturní dějiny, o.s., 2010. ISBN 978-80-904446-1-4

CHALOUPKA, Otakar. VORÁČEK, Jaroslav. *Kontury české literatury pro děti a mládež: od začátku 19. století po současnost*. 2. vyd. Praha: Albatros.1984

ČENĚKOVÁ, Jana a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X

ERBEN, Karel Jaromír. *Výbor bájí a pověstí národních*. V Praze: Nakladatel B. Kočí, 1906. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:c87dd29a-8f49-45c3-ae5f-19a8e8f8c7b4>

ERBEN, Karel Jaromír. *Národní pohádky od Karla Jaromíra Erbena*. Červený Kostelec: J. Doležal, 1941. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:2d88d060-a594-11e2-b6da-005056827e52>

ERBEN, Karel Jaromír. *Pohádky Karla Jaromíra Erbena*. V Praze: Státní nakladatelství, 1946. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:62dcaab0-0b9c-11e4-8413-5ef3fc9ae867>

GRISWOLD, Jerry. *The Meanings of "Beauty and the Beast"*. Kanada: Broadview press, 2004. ISBN 9781460401958 Dostupné také z:

https://books.google.cz/books?id=MYKSedtxd2EC&hl=cs&redir_esc=y

HRUBÍN, František. *Kráska a Zvíře*. Praha: Dilia, 1970

HRUBÍN, František. *Špalíček pohádek*. 2. vyd. Praha: SNDK, 1968. Dostupné také z:

<https://ndk.cz/uuid/uuid:07559a30-66d3-11e3-af76-5ef3fc9ae867>

KULDA, Beneš Metod. *Moravské národní pohádky, pověsti, obyčeje a pověry*. Národní kněhtiskárna I.L. Kober. 1874. Dostupné také z:

<https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:d407302d-ba8e-4dce-88b4-230774e7950e>

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Z pohádky do pohádky*. V Praze: Jos. R. Vilímek, 1892.

Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:c203bfa0-140f-11e7-8a18-5ef3fc9ae867>

MOCNÁ, Dagmar. PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X

MOTLOVÁ, Milada. *Český špalíček*. 3. vyd. Praha: Euromedia Group, k. s., 2016.

ISBN 978-80-242-5111-0

NĚMCOVÁ, Božena. *Pohádky Boženy Němcové*. Sv. 4. Praha: Frant. Bačkovský, 1906.

Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:4cff6a30-78e5-11e6-afc6-005056827e52>

NĚMCOVÁ, Božena. *O bílém hadu*. Praha: Máj, 1917. Dostupné také z:

<https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:fbfee6d0-5e18-11e4-8fe2-5ef3fc9bb22f>

NĚMCOVÁ, Božena. *Pohádky Boženy Němcové*, díl 1. V Praze: Jos. R. Vilímek, 1947.

Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:2e094ef4-e102-4db4-8ec3-d375296a7366>

NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pověsti*, Sv. 2. Praha: Československý spisovatel, 1950. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:1d1d43df-6d01-487b-88b5-7f7a085df073>

NOVÁKOVÁ, Luisa. *Proměny české pohádky: k historii žánru ve čtyřicátých letech dvacátého století*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 2009. ISBN 978-80-210-5026-6

PETIŠKA, Eduard. *Staré řecké báje a pověsti*, vyd. 15., v Ottově nakl. 2. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 978-80-7360-489-9

POSPÍŠIL, O. SUK, V. F. *Dětská literatura česká, příručka dějin literárních pro školu, knihovny i širší veřejnost*. Státní nakladatelství: Praha. 1924

ŘÍHA, Václav. *Pohádky o princeznách*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1991. ISBN 80-00-00316-3

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR v Brně, 1998. ISBN 80-85010-06-2

SMEJKALOVÁ, Ilona. *Kráska a zvíře*. Praha: Národní divadlo, 2021. ISBN 978-80-7258-788-9

ŠRÁMEK, Jiří. *Panorama francouzské literatury od počátku po současnost*, 1. vyd. Brno: Host. 2012. ISBN 978-80-7294-565-8

TATAR, Maria, *Beauty and the Beast Classic Tales About Animal Brides and Grooms from Around the World*, USA: Penguin books Ltd, 2017. ISBN 9780143111696

ŽÁČEK, Jiří. *Kráska a Zvíře*. 1. vyd. Praha: Slovart, 2011. ISBN 978-80-7391-577-3

OSTATNÍ ZDROJE

KRÁSKA A ZVÍŘE [film]. Režie Juraj Herz. Česko: Ústřední půjčovna filmů, 1978.
Délka 88 min.

HRUBÍN František. Kráska a Zvíře [činohra]. Režie Daniel Špínar, dramaturgie Ilona Smejkalová, scéna Lucia Škandílková, Kostýmy Linda Boráros, hudba Matěj Kroupa. Národní divadlo, Praha. Premiéry 2. a 3. prosince 2021. Datum uvedení konkrétního představení 23.září 2023, 18. března 2024 a 24. března 2024.